

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Studia občanské společnosti

Kristýna Chmelíková

**Vliv členství v Pionýru mezi lety 1968 – 1980 na občanskou angažovanost po
Sametové revoluci v Pardubickém kraji**
Diplomová práce

Praha 2021

Vedoucí práce: Mgr. Selma Muhič Dizdarevič, PhD.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím pramenů a literatury řádně citovaných a uvedených v seznamu literatury. Práci jsem nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text v plné verzi nebo její části.

V Praze dne:

Kristýna Chmelíková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své vedoucí diplomové práce Mgr. Selmě Muhič Dizdarevič, PhD. za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.

Obsah

ÚVOD	8
I. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	10
1.1 DEMOKRATICKÁ OBČANSKÁ SPOLEČNOST	10
1.2 NEDEMOKRATICKÁ OBČANSKÁ SPOLEČNOST	12
1.3 OPERACIONALIZACE DŮLEŽITÝCH POJMŮ	15
1.3.1 <i>Označení minulého režimu</i>	15
1.3.2 <i>Politická participace a občanská angažovanost</i>	15
Politická participace	15
Občanská angažovanost	16
1.4 TEORIE OBČANSKÉ ANGAŽOVANOSTI V POSTKOMUNISTICKÝCH STÁTECH A SITUACE V ČESKÉ REPUBLICE	19
1.4.1 Teorie občanské angažovanosti v postkomunistických státech	20
1.5 CHARAKTER OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI ZA KOMUNISMU	22
1.5.1 <i>1.5.1 Oficiální občanská společnost</i>	23
1.5.2 <i>1.5.2 Disent</i>	23
1.5.3 <i>1.5.3 Šedá zóna</i>	24
1.6 OBČANSKÁ SPOLEČNOST PO PÁDU KOMUNISTICKÉHO REŽIMU	25
1.6.1 <i>Pád komunistického režimu</i>	25
1.6.2 <i>Formování podoby občanské společnosti po roce 1989</i>	26
1.6.3 <i>Děkujeme, odejděte a Impuls 99'</i>	27
II. METODOLOGICKÁ KAPITOLA	30
2.1 NARATIVNÍ ANALÝZA	30
2.2 CÍL PRÁCE	31
2.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	31
2.4 VÝZKUMNÝ VZOREK	32
2.5 METODY SBĚRU DAT	33
2.6 METODA ANALÝZY DAT	34
2.7 LIMITY VÝZKUMU	34
2.8 ETICKÁ STRÁNKA VÝZKUMU	34
III. ANALYTICKÁ ČÁST	36
3.1 PIONÝR – HISTORIE, FUNGOVÁNÍ, AKTIVITY A IDEOLOGIE	36
3.2 PODPŮRNÉ ZDROJE INFORMACÍ	38
3.3 ANALÝZA JEDNOTLIVÝCH ROZHOVORŮ	39
3.3.1 <i>Adam</i>	39
3.3.2 <i>Barbora</i>	45
3.3.3 <i>Cyril</i>	49
3.3.4 <i>Dana</i>	54
3.3.5 <i>Ema</i>	58
3.4 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	62
ZÁVĚR	69
SEZNAM LITERATURY	71
SEZNAM PŘÍLOH	76
PŘÍLOHY	77
PŘÍLOHA I. – ROZHOVOR S ADAMEM A JEHO ČÁRA ŽIVOTA	77
PŘÍLOHA II – ROZHOVOR S BARBOROU A JEJÍ ČÁRA ŽIVOTA	83

PŘÍLOHA III- ROZHOVOR S CYRILEM A JEHO ČÁRA ŽIVOTA.....	90
PŘÍLOHA IV – ROZHOVOR S DANOU A JEJÍ ČÁRA ŽIVOTA	102
PŘÍLOHA V – ROZHOVOR S ĚMOU A JEJÍ ČÁRA ŽIVOTA.....	110

Úvod

Státy střední a východní Evropy se dlouhodobě potýkají s nízkou nebo i klesající mírou občanské angažovanosti. Podle některých autorů, nejsou lidé v těchto zemích dostatečně organizovaní a angažovaní, aby byli schopni plnohodnotné a soustředěné kolektivní akce (Petrowa, Tarrow, 2007: 75). Důvody tohoto špatného stavu občanské společnosti hledají autoři i v komunistické minulosti těchto států (Howard, 2003). Česká republika není výjimkou, podle analýz Centra pro výzkum veřejného mínění se ukazuje, že nadpoloviční většina Čechů není součástí žádné organizace a neangažuje se ani jiným způsobem (CVVM, 2002, 2009, 2020).

V souvislosti s těmito skutečnostmi se tato diplomová práce pokouší hledat důvody české neangažovanosti v předchozí nucené participaci v komunistické mládežnické organizaci Pionýr. Cílem práce je odpovědět na otázku jakým způsobem ovlivnilo členství v Pionýru mezi lety 1968 – 1980 občanskou angažovanost v dospělosti po Sametové revoluci. Práce se zároveň pokusí odpovědět i na čtyři podotázky. První podotázkou je, zda byla zkušenost s angažmá v nedemokratické občanské společnosti spíše negativní nebo pozitivní. Druhá podotázka se ptá, jakou roli hraje v rozhodnutí respondentů angažovat se/neangažovat se minulost v Pionýru. Třetí podotázkou je, jakým způsobem se bývalí členové Pionýra angažují v dospělosti. A poslední čtvrtá podotázka se věnuje tomu, proč se bývalí členové Pionýra účastní občanského života, jaký je jejich příběh. I za pomoci zodpovězení těchto podotázek se autorka bude snažit odpovědět na hlavní výzkumnou otázku.

Práce se soustředí na Pardubický kraj a to hlavně ze dvou důvodů. Tím prvním důvodem je, že žádný podobný výzkum nebyl v tomto regionu proveden. Druhým důvodem je, že se jedná o kvalitativní výzkum a kapacitně by nebylo možné rozšířit výzkum diplomové práce na celou Českou republiku. Toto téma je relevantní vzhledem ke studovanému oboru, neboť se zabývá českou občanskou společností a jejím stavem po pádu komunistického režimu. Zmíněné roky byly vytyčeny taktéž z kapacitních důvodů. Práce se zaměřuje na toto období, protože po roce 1968 byl komunistický režim v České republice po krátkém uvolnění znovu utážen. Po roce 1980 už zase nastalo pozvolné povolování a rozvolňování ze Sovětského svazu. Práce tedy reflektuje jedno z hlavních období komunistického režimu u nás.

Práce je rozdělena do tří hlavních částí. V první části budou představena teoretická východiska pro diplomovou práci. Budou diverzifikovány pojmy demokratická a

nedemokratická občanská společnost, neboť většina autorů (de Tocqueville, 2012; Eikenberry, Kluver, 2004: 132) považují občanskou společnost za krev demokracie. Toto tvrzení ale neplatí v případě nedemokratických států a White (1993) s Clemens (2006) uvádějí případy, kdy občanská společnost neslouží jako nositelka demokracie, nýbrž k přenášení ideologie do společnosti. Za všechny pak bude uveden příklad z Číny. V teoretické části budou dále definovány zkoumané projevy občanské a politické angažovanosti. Tyto projevy budou následně předmět dotazování respondentů a analýzy rozhovorů. Zároveň pomohou odpovědět na třetí podotázku. Následně budou představeny výzkumy stavu občanské společnosti v České republice z Centra pro výzkum veřejného mínění. Poté budou uvedeny teorie postkomunistické občanské společnosti, o které se bude práce opírat. Nosná bude pro práci zejména teorie Foa a Ekierta (2011), kteří uvádějí, že jedním z důvodů nízké míry občanské angažovanosti v zemích střední a východní Evropy je jejich komunistická minulost a hořká příchut' nucené angažovanosti tehdy. Tato teorie bude následně v analytické části také testována. Druhou významnou teorií, která je pro práci důležitá, je ta od Petrowy a Tarrowa (2007), kteří říkají, že společným jmenovatelem těchto zemí je slabý potenciál koncentrované kolektivní akce. I tato teorie bude následně v analytickém shrnutí reflektována.

Práce bude pokračovat metodologickou kapitolou. Jak již bylo řečeno, jedná se o kvalitativní výzkum, který nese prvky narativního designu. Konkrétně bude provedena narativní biografie, která je ze své podstaty postavena na vyprávění příběhů (Švaříček, Šed'ová, 2006). Data k výzkumu budou sbírána za pomoci polostrukturovaných rozhovorů. Dopředu tedy budou vybrány ty otázky, jejichž zodpovězení nám pomůže se zpracováním první, druhé a čtvrté výzkumné podotázky. Doplnkovým způsobem sběru dat bude takzvaná čára života. Ta bude sloužit jako pomůcka pro respondenty, aby si lépe vzpomněli na své aktivity a na Pionýra samotného. Data budou analyzována za pomoci otevřeného kódování. Kódy budou následně shrnuty do kategorií pod jednotlivými časovými obdobími. Reflektováno bude zejména dětství a dospívání v mládežnické organizaci Pionýr a následná angažovanost respondentů v posledních letech.

V analytické části dojde k analýze rozhovorů a čar života. Po rozboru jednotlivých rozhovorů bude u každého z nich provedeno shrnutí a výzkumné poznatky budou zrekapitulovány ve srovnávací kapitole. Celý výzkum bude reflektován v závěrečné tabulce pro větší přehlednost.

I. Teoretická východiska

V této části diplomové práce budou představena teoretická východiska pro analytickou část a následný výzkum založený na hloubkových rozhovorech s vybranými respondenty. Nejprve budou představeny koncepty demokratické a nedemokratické občanské společnosti jakožto dvou rozličných fenoménů, z nichž právě nedemokratická občanská společnost je krajinou téměř neprobádanou a opomíjenou. Většina teoretiků se ve svých výzkumech zabývá spíše demokratickou občanskou společností a nazývá jí de facto „de Tocquevillovsky“ krví demokracie (de Tocqueville, 2012: 551). Následně budou vymezeny pojmy, se kterými bude dále zacházeno. Dojde například k vyjasnění označení minulého režimu, operacionalizaci pojmů politická participace a občanská angažovanost. U těchto jevů budou popsány i jednotlivé projevy, které budou předmětem výzkumu a dotazování v části empirické. Dále bude přiblížena povaha a podoba občanské společnosti za minulého režimu a také možnosti participace v této době. V poslední části této kapitoly se práce bude věnovat přerodu k demokracii po roce 1989 a snahám o její konsolidaci. Zde budou zmíněny i možnosti participace a občanského zapojení po Sametové revoluci.

1.1 Demokratická občanská společnost

Většina autorů zabývajících se občanskou společností se shoduje s následujícím tvrzením Davida Vogta, a sice že: „*svobodné demokratické občanské společnosti jsou bez ohledu na svou rozmanitost spojovány s rozvinutou občanskou společností. Názory na její váhu se liší, stejně jako její pojetí, ale většinou je považována za nepostradatelnou podmínku skutečně fungující demokracie, za podhoubí či živnou půdu nezbytnou k jejímu vzniku a udržení, popřípadě indikátor její kvality* (Vogt, 2015: 444).“

Koncept demokratické občanské společnosti je využíván mnoha teoretiky a byl již několikrát vysvětlen. Pravděpodobně nejznámějším teoretikem demokratické občanské společnosti je Alexis de Tocqueville. Ten ve své knize Demokracie v Americe (1835) srovnává Evropskou podobu demokracie s tou Americkou. De facto zde přichází s názorem, že Evropa by se od Ameriky měla v tomto směru učit. Upozorňuje ale, že nelze pouze přesně přenést fungující systém, nýbrž inspirovat se a vytvořit vlastní podobu demokratické občanské společnosti, která by bojovala proti individualismu, který vytváří diktaturu elit a většiny (de Tocqueville, 2012: 559). Problematika přenesení západního konceptu občanské společnosti je tématem, jež má přesah i do dnešních dní. Například David Lewis se zabývá problematikou aplikování tohoto konceptu do afrických zemí (Lewis: 2002).

Tocqueville chápal občanskou společnost jako účinnou zbraň proti individualismu a ve svém díle popisuje, jak Američané prostřednictvím nezávislých sdružení bojují proti zvůli státní moci. Zaujalo ho, že se zde netvoří sdružení pouze profesního charakteru, ale i skupiny zájmové, vědecké či volnočasové. Hlavním cílem těchto sdružení bylo zainteresovat lidi a spojovat je v rámci společných zájmů. Důležité pro de Tocquevilla bylo, aby se z lidu nestala lhostejná masa, která se podvolí hegemonovi a nebude se bít za své zájmy. Sdružení lidí s podobným zájmem je tedy podle de Tocquevilla živnou půdou demokracie (de Tocqueville, 2012: 560).

Tomu, jak Američané bojují proti individualismu svobodnými institucemi, dokonce Tocqueville věnuje celou jednu kapitolu své knihy. Zde říká, že: „*despotismus je svou povahou bojácný, vidí v izolaci lidí nejjistější záruku svého vlastního trvání a obvykle se všemožně snaží je izolovat*“ (de Tocqueville, 2012: 555). Autor tím říká, že svobodné instituce a zájmové skupiny jsou jakousi zárukou, že lidé od sebe nebudou izolováni a dokáží se postavit onomu despotismu, který je ovládá.

Tocqueville měl velkou spoustu následovníků, kteří se jeho teorii snažili rozšiřovat a podporovat dalšími argumenty. Dalšími teoretičkami jsou Angela Eikenberry a Jodie Drapal Kluver. Ty uvádějí několik autorů, kteří se drží Tocquevillovske tradice a označují občanskou společnost za nedílnou a základní součást demokracie (Eikenberry, Kluver, 2004: 133). Jednou z následovatelek je Jean Bethke Elshtain. Ta ve své teorii popisuje občanskou společnost jako: „*sféru společenského života, v níž si společně odpovídáme na nejdůležitější otázku: co je naším účelem, jaký je ten správný způsob chování a co je společné dobro*“ (Eikenberry, Kluver, 2004: 132). Je tedy zřejmé, že Jean Bethke Elshtain pojímá občanskou společnost jako jakousi morální sféru a součást demokracie, kde se lidé svobodně setkávají a pokouší se odpovědět na ony položené otázky.

Dalšími uváděnými autory jsou Edwards a Foley, kteří definují tři nejdůležitější role občanské společnosti. Za první občanská společnost je nositelem mnoha veřejných a polo-veřejných funkcí. Za druhé občanská společnost zdůrazňuje reprezentativní nebo sporné funkce sociálních organizací mimo stát. A za třetí, že občanská společnost zahrnuje neo-Tocquevilliánský pohled na sdružování, kde organizace občanské společnosti mají hrát hlavní roli v budování občanských dovedností a postojů pro motivaci občanů k užívání těchto dovedností (Eikenberry, Kluver, 2004: 133).

Tito autoři tedy vidí občanskou společnost jako demokratickou arénu, kde se lidé setkávají za účelem rozšiřování a posilování demokracie a svých občanských dovedností.

Ne vždy tomu však tak bývá a i občanská společnost může mít svou nedemokratickou tvář a může být zneužívána, tak jak to bude popsáno v následujícím oddíle textu.

1.2 Nedemokratická občanská společnost

Koncept nedemokratické občanské společnosti je oproti výše popsanému fenoménu větší neznámou. Není příliš autorů, kteří by se mu více věnovali. Většina z nich totiž následuje právě de Tocquevillovskou tradici o demokratickém nazírání na občanskou společnost. V podstatě je tímto opomíjen fakt, že ne vždy jsou instituce občanské společnosti krví a živnou půdou demokracie, ale že mohou být používány právě k udržování a prohlubování onoho despotismu, o němž mluví de Tocqueville. Existují totiž i hnutí a sdružení xenofobní, netolerantní a protidemokratická, pro něž autoři používají označení neobčanská společnost (Skovajsa, 2010: 63).

Tomuto konceptu se více věnují dva autoři, na jejichž teorii bude v této práci onen koncept vysvětlen. Jsou to Elisabeth Clemens a Gordon White.

Elisabeth Clemens kriticky nazírá na demokratický potenciál dobrovolných sdružení a neziskových organizací. Ne všechny participativní organizace dle ní totiž udržují hodnoty spojené s demokracií, neboť ne všechna sdružení jsou dobrovolná. Některá sdružení mohou plodit i extrémismus a vylučování (Clemens, 2006: 208). Jedna z otázek, na kterou se Clemens v textu snaží odpovědět je, zda dobrovolná sdružení a neziskové organizace generují větší demokratickou participaci a zda jsou nezbytnou součástí demokracie tak, jak je to popsáno výše.

Je však nutné se zamyslet nad tím, co lidem umožňuje volné a svobodné sdružování. Často je to právě legislativní rámec, který svým občanům občanské aktivity nezakazuje, a lidé za ně nejsou trestáni různými restrikcemi. V nedemokratických zřízeních je totiž právo na shromáždění častokrát úzce regulováno (Clemens, 2006: 209). V aktivní participaci mohou být lidé omezováni také například na základě příjmu či postavení ve společnosti. O tomto problému hovoří i Lipsetova teorie sociální modernizace. Lipset říká, že zvyšující se životní úroveň, vzdělání, urbanizace a industrializace jsou sociální zdroje pro demokracii a masovou participaci v politickém systému (Norris, 2002: 10).

Možnost participace občanů může ale být ovlivňována a omezována i na základě rasy, etnika, náboženství, politické příslušnosti či pohlaví (Clemens, 2006: 210). Historie byla takových křivd hned několikrát svědkem. Stačí si připomenout druhou světovou válku a holocaust. V některých zemích ale dochází k takovému vylučování dodnes. K perzekucím na základě náboženského vyznání dnes masivně dochází například v Číně (Freedomhouse,

2019). Za všechny můžeme zmínit ujgurskou menšinu, která z velké části žije v provincii Xinjiang. Ujguři jsou pronásledováni pro své muslimské vyznání a většina z nich je internována v takzvaných „převýchovných táborech“ (Freedomhouse, 2019). I této malé ujgurské občanské společnosti tedy není umožněno účastnit se plnohodnotného občanského života a namísto toho, jsou její příslušníci zavíráni do takzvaných „nemocnic“ či „škol“, aby se zde zbavili svého vyznání, které Komunistická strana Číny neshledává jako vhodné (Freedomhouse, 2019). V roce 2015 byly například ze strany vlády omezeny oslavy tradičního muslimského svátku Ramadán. Dětem a státním zaměstnancům byl zakázán tradiční půst, který jim jinak v Ramadánu jejich víra přikazuje (Karlík, 2015). Zde se jistě shodneme, že pokud se státní aparát rozhodne určité skupině obyvatel právo na jejich svobody upřít, nedává stejný přístup všem vrstvám obyvatelstva k občanské společnosti, kterou následně nemůžeme považovat za živnou půdu demokracie.

Příkladem z Číny jsme se oslím můstkem přenesli k další teorii nedemokratické občanské společnosti od Gordona Whita. Ten námi zkoumaný koncept přináší a vysvětluje právě na základě případové studie z Číny, konkrétně z města Xiaoshan. White popisuje měnící se vztahy mezi státem a společností ve stínu ekonomických reforem (White, 1993: 65). Autor říká, že tamní občanská společnost zahrnuje hlavně ty organizace, které jsou spojené s Komunistickou stranou Číny. Oficiální organizace nejen že byly z větší části Stranou založeny, ale i finance, které do těchto organizací proudí, jsou z majoritní části od státu. Navíc organizace založené tímto způsobem, slouží primárně jako: „*leninistický most mezi Stranou a sektory obyvatelstva*“ (White, 1993: 70). Otevřenost státu vůči občanské společnosti v Číně se podle Whita pojí s ekonomickými a politickými úspěchy Strany. Po roce 1989¹ tedy můžeme sledovat jisté utažení vztahů, které se projevilo zejména zvýšenou politickou kontrolou nových organizací a stupňováním požadavků na registraci nových organizací občanské společnosti (White, 1993: 70).

Dalším problematickým aspektem je jakási nevyjasněnost charakteru organizací občanské společnosti. Není zřejmé, zda jsou organizace soukromého či státního charakteru. Podle Whita se tamní občanská společnost dělí na tři skupiny. Jsou to skupiny oficiální, polo-oficiální a čistě populární. To do jaké skupiny organizace patří, značným způsobem určuje i stupeň jejich autonomie (White, 1993: 76). Skupiny oficiální splývají se státem, jejich členové jsou vybíráni stranickou komisí a vedoucí funkce jsou svěřovány do rukou

---

¹ V červnu roku 1989 došlo k nepokojům tisíců studentů na Náměstí Nebeského klidu. Byla to snaha o začátek politických reforem, která však skončila masakrem právě na demonstrujících studentech (Milenkovičová, 2019). Pravděpodobně proto, došlo v Číně k utažení vztahů mezi novými občanskými sdruženími a státem.

osvědčených stranických kádrů, takže dochází ke kumulaci funkcí (White, 1993: 75). V polo-oficiálních organizacích právě panuje ona nevyjasněnost charakteru, neboť lidé jsou jednak napojení na státní aparát, ale zároveň mají funkce i ve sponzorských organizacích. Není tedy jasné, odkud dochází k financování polo-oficiálních organizací občanské společnosti (White, 1993: 76).² Navíc toto napojení na podnikatelské soukromé kruhy evokuje dojem, že stát skrze organizace občanské společnosti zvyšuje své vlastní politické a ekonomické blaho, namísto podpory setkávání lidí a živení demokracie (White, 1993: 72), tak jak by to dle de Tocquevilla mělo v případě občanské společnosti být.

White ještě navíc rozděluje organizace do tří skupin z hlediska jejich zaměření. Nejpočetnější skupinu tvoří organizace politické.³ Patří sem Generální federace odborových svazů, Komunistická mládežnická liga, a podobně. Tyto organizace slouží zejména jako nástroj politicko-administrativních regulací, mobilizace, komunikace a kontroly a tvoří pomyslnou spojnicí mezi státním aparátem a specifickými segmenty obyvatel, sdruženými právě v těchto politických organizacích (White, 1993: 73). Organizace jsou tedy v tomto slova smyslu nástroje pro penetraci komunistické ideologie do rodin. Stát politické organizace neustále kontroluje a snaží se je začlenit pod sebe a kontrolovat je všemi možnými způsoby. Kontroluje jejich lídry, tok financí, ale například i rozhoduje, kdo se může stát jejich členem a kdo ne. I zde je tedy popisována perzekuce a vyloučení těch lidí, kteří nejsou svolní s režimem (White, 1993: 74).

Všechny organizace musí být registrované a schválené Úřadem pro občanské záležitosti. Nicméně míra státní kontroly se odvíjí od politické a ekonomické důležitosti organizace (White, 1993: 79). V některých organizacích je členství dobrovolné. To jsou zejména skupiny, které se profilují jako volnočasové. V jiných je členství naopak povinné ze zákona. Zde se často jedná o pracovní organizace občanské společnosti, kde se člověk stává členem nástupem na příslušnou funkci do práce (White, 1993: 83).

Autor ještě v závěru uvádí úvahu nad povahou občanského sektoru v Číně, konkrétně ve městě Xiaoshian. White říká, že organizace nejsou samosprávné ani samostatné, nejsou nezávislé a nejsou ani dobrovolné. Zároveň chybí distinkce státního a soukromého (White, 1993: 84).

Tato podkapitola by měla být příkladem a ukázkou toho, že občanská společnost a organizace občanské společnosti nemusí vždy sloužit jako „živná půda“, „krev“ nebo

---

² Čistě populární organizace se ani personálně, ani finančně nijak se státem nepřekrývají a závisí na vlastních financích (White, 1993: 76).

³ White uvádí ještě organizace ekonomické a vědecko-technologické, které nejsou hlouběji zmíněny zejména proto, že pro tuto diplomovou práci nejsou příliš nosné (White, 1993:74).

dokonce „škola“ demokracie. Naopak může skrze ně docházet k ostré kontrole života obyčejných občanů a mohou sloužit i jako nástroj státní ekonomiky.

1.3 Operacionalizace důležitých pojmů

Nyní budou operacionalizovány důležité pojmy pro následnou analýzu v části empirické. Nejprve bude vyjasněno označení minulého režimu ze strany autorky, tak jak bude minulý režim v práci označován. Následně budou definovány dva důležité pojmy pro tuto práci, a sice koncepty politické participace a občanské angažovanosti. Zde budou popsány i projevy obou fenoménů, na něž bude kladen důraz v následné empirické části v rozhovorech s respondenty. Popsané projevy budou následně předmětem dotazování.

1.3.1 Označení minulého režimu

Většina autorů při označování minulého režimu pracuje právě s pojmy socialistický, totalitní nebo komunistický. V této práci bude vláda komunistické strany v letech 1945 – 1989 označována jako komunistický režim, ačkoliv jsem si vědoma, že se jedná o vládu jedné strany a ne nutně o vládu konkrétní komunistické ideologie.

1.3.2 Politická participace a občanská angažovanost

V této části budou na základě jednotlivých teorií vybrány projevy politické participace a občanské angažovanosti, se kterými bude práce zacházet v analytické části, a současně jsou to ty projevy, které budou zjišťovány u respondentů. Rozdělujeme participaci politickou a společenskou. Společenskou participaci budeme v této diplomové práci nazývat občanská angažovanost pro lepší orientaci.

Politická participace

Politická participace je velmi květnatý pojem a to, co si pod ním můžeme představit, do velké míry závisí na normativním pojetí demokracie. Například Schumpeter z hlediska elitistické verze demokracie přisuzuje občanům pouze roli nositelů volebních hlasů, kteří mají za svůj participační úkol zvolit svého vůdce do úřadu (Vráblíková, 2009: 2).

Dřívější výzkumy pokládaly za projev politické participace pouze vhození volebního lístku do urny a o něco později i aktivity s volbami spojené, jako například účast na volební kampani a podobně. Tento názor byl obecně rozšířený až do přelomu 60. a 70. let, kdy byl představen komparativní výzkum sedmi zemí od Verby, Nie a Kima. Tito

autoři rozšířili seznam jednání zahrnutých pod politickou participaci i o aktivity, které nebyly nutně spojené s volbami. Jako politická participace bylo nově označeno například i kontaktování poslance či činnost spojená s řešením lokálních problémů v dané komunitě (Vráblíková, 2009: 3).

Že veřejný život nemusí být ovlivňován pouze volbami, dokládají Verba, Nie a Kim i svou definicí politické participace. Definují ji jako soubor: „*zákonných aktivit soukromých občanů, které jsou více či méně přímo zaměřeny na ovlivnění výběru vládních kádru a/ nebo opáření, které tyto kádry přijímají.*“ (Vráblíková, 2009: 4). Tímto autoři v podstatě vyloučili z repertoáru jednání protestní formy participace, neboť se výlučně zaměřili pouze na zákonné aktivity (Vráblíková, 2009: 4).

Přelom na tomto poli bádání znamenala nová teorie podle Barnese a Kaase z roku 1979, která již zahrnovala takzvané nekonvenční aktivity a tedy i protestní akce. Kromě jednorázového aktu voleb dává tato definice možnost občanům vyjadřovat se daleko viditelněji a zřetelněji k veřejnému dění než pouhým vhozením lístku do volební urny. Barnes a Kaas svou teorií reagovali na bouře protestů, které se ukázaly být relevantní formou politické participace. Autoři zahrnují pod tento pojem kromě protestních demonstrací také účast na stávce, podpis petice či okupaci majetku (Vráblíková, 2008: 4).

Na základě starších teorií byly vystavěny i teorie nové. Významný teoretikem politické participace je také Jan Teorell, ten převzal definici Bradyho a říká, že politická participace je: „*akce konaná obyčejnými občany, která je vedena za účelem ovlivnění nějakých politických výstupů.*“ (Teorell, 2007: 336). Podle této definice se politická participace skládá z akcí, které jsou pozorovatelným chováním jednotlivců. Jednotlivci nesmí být profesionálními politiky. Akce by měla být řízena záměrem ovlivnit – uspokojit požadavky. Definice však nezahrnuje aktivity jako diskutování o politice s příbuznými nebo jen pozornost současným událostem v médiích. Ale aby bylo možné počítat aktivitu jako politickou participaci je potřeba něco víc: „*vůle ovlivnit rozhodnutí, které přijímá někdo jiný.*“ „*Někdo jiný*“ *nesmí být ani vládní ministr ani stát.*“ (Teorell, 2007: 336).

Podle výše popsaných definic se bude práce v rámci analytické části zaměřovat na výše definované projevy politické participace – účast na demonstraci, podpis petice a účast na stávce.

Občanská angažovanost

Občanská angažovanost je obecně chápána jako: „*účast občanů na společenských procesech, a to jak na rozhodovacích procesech, tak na aktivitách společenského a*

politického života“ (Mansfeldová, Kroupa, 2005: 12).“ Také se tento jev dá klasifikovat jako zájem občanů o věci veřejné a aktivní účast na občanské společnosti (Prutyszyn, 2014: 12). S přesnou definicí občanské angažovanosti se ale příliš často nepotkáváme, jak říkají Adler a Goggin, existuje mnoho definic občanské angažovanosti a její ustanovení se odráží od perspektivy a zájmů každého, kdo občanskou angažovanost definuje (Adler, Goggin, 2005: 238).

Občanská participace představuje angažovanost občanů v nejrůznějších oblastech života. Aby se ale mohla realizovat, musí k ní být pro občany vytvořeny podmínky. Podle skupiny autorů Verby, Scholzmana a Bradyho jsou rozhodujícími faktory:

- a) Motivace, tedy osobní hodnoty, normy a zájem jedince nebo vliv okolí
- b) Zdroje, zde mají autoři na mysli zdroje jako je čas, sociální status, příslušnost k určité profesní skupině, a podobně.
- c) Zapojení do sociálních sítí (Mansfeldová, Kroupa, 2005: 12).

Občanskou angažovanost můžeme rozdělit na tři podoblasti. První z nich je rozhodování, čili aktivní angažovanost například v samosprávě nebo na vládě. Druhá podoblast je angažovanost v místních společenstvích, to znamená účast v organizacích občanské společnosti. A třetí podoblast je ovlivňování, a sice účast na protestních akcích, debatách a podobně (Prutyszyn, 2014: 12). To, že je účast v organizacích občanské společnosti, konkrétně v neziskových organizacích, důležitým projevem a i nástrojem občanské angažovanosti říká i Mansfeldová (Mansfeldová, Kroupa, 2005: 92). I proto se práce bude v tomto ohledu na účast či podporu organizací občanské společnosti zaměřovat. V rámci rozhovorů s respondenty tedy bude kladen důraz i na jejich zapojení do některé organizace občanské společnosti, neziskové organizace a i případná finanční podpora některé z nich.

Občanská angažovanost je také úzce propojena s dobrovolnickou činností. Dokonce jedna z definic občanské angažovanosti, již zmíněných autorů Adlera a Goggina (2005), je na dobrovolnictví v lokálních skupinách postavena. Říkají, že: „*občanská angažovanost je povinností jednotlivce, přijmout odpovědnost občanství s povinností aktivně se účastnit, samostatně nebo ve spolupráci s ostatními, dobrovolnických služeb, které posilují místní komunitu.*“ (Adler, Goggin, 2005: 239).

Důležité je tedy komunitní dobrovolnictví, které je významnou součástí občanské angažovanosti. I proto se na něj bude diplomová práce zaměřovat. Veřejná politika využívá komunitní přístup ke stimulaci komunitního života a k větší soudržnosti členů komunity

k tomu, aby byli ochotni sami dobrovolně přiložit ruku k dílu a k řešení svých vlastních problémů. Podmínkou úspěchu tohoto specifického typu dobrovolnictví je altruistická, nezištná účast členů komunity na dosahování společného dobra. Bez komunitního dobrovolnictví by rozvoj komunity nebyl vůbec možný. Je to v podstatě každodenní aktivita, díky níž se členové komunity podílí na konstituování a udržování komunitního života i na změnách, které formují její další osud (Frič, Vávra, 2012: 27). Konkrétně se práce bude soustředit na neformální komunitní dobrovolnictví. Což je podle Friče a Vávry: „pomoc dobrovolná, formálně neorganizovaná a neplacená činnost, kterou jeden člen komunity poskytuje jinému členovi nebo členům komunity mimo okruh vlastní rodiny či domácnosti“ (Frič, Vávra, 2012: 33). Tuto aktivitu nestimuluje žádná organizace a samotná činnost vzniká jako reakce na konkrétní situaci či událost.

Co se týče konkrétních činností komunitního dobrovolnictví, patří sem:

- a) Spontánní sousedská či občanská výpomoc, kterou můžeme nazývat jako vzájemnou pomoc členům komunity při zvládnání spíše všedních problémů každodenního života. Může jít o poskytování sociální a praktické opory v „těžkých časech“ (podpora v hmotné nouzi, pomoc hendikepovaným, nemocným, seniorům, ...).
- b) Reciprocita při řešení praktických problémů v domácnosti a hospodářství formou protislužeb (půjčení náradí, pomoc při stavbě domu, ...).
- c) Podpora a udržování společenského života komunity formou přípravy a účasti na místních společenských akcích, udržování místních zvyků, tradic a rituálů.
- d) Sankcionování chování jiných členů komunity (veřejná pochvala jejich dobrovolnické aktivity či naopak kritika chování, které není v souladu se zvyky komunity).
- e) Advokacii projevující se účastí na zasedání místního zastupitelství, nebo návštěva politiků či místních úřadů spojená s pomocí vyřizování občanských záležitostí sousedů, při naplňování jejich oprávněných nároků, zajišťování jejich bezpečnosti, ochraně životního prostředí a podobně (Frič, Vávra, 2012: 33).

Pro účely našeho výzkumu byly vybrány dva projevy komunitního dobrovolnictví, na které bude v rámci rozhovorů s respondenty kladen důraz. Je to spontánní sousedská či občanská výpomoc členům komunity v nouzi (a) a podpora a udržování společenského života komunity formou přípravy různých akcí (c).

Na základě popsaných pojetí občanské angažovanosti se práce bude v tomto ohledu v analytické části zaměřovat na tyto projevy občanské angažovanosti – členství či podpora některé organizace občanské společnosti a dobrovolná komunitní činnost, která je konaná za účelem zlepšení života v místní komunitě. Konkrétně se tedy bude jednat o neformální komunitní dobrovolnictví s jeho již výše nadefinovanými projevy, které budou v práci sledovány.

1.4 Teorie občanské angažovanosti v postkomunistických státech a situace v České republice

Nyní je nutné si přiblížit teorie, které se zabývají stavem občanské angažovanosti v postkomunistických státech. Tato část je pro diplomovou práci velmi důležitá, neboť právě zde budou představeny teorie pojednávající o stavu občanské angažovanosti v postkomunistických státech, kam patří i Česká republika. Bude zde diskutováno právě totalitní dědictví jako jeden z důvodů klesající míry občanské angažovanosti ve státech bývalého Sovětského bloku.

Ačkoliv nemůžeme o komunistické občanské společnosti říci, že byla svobodná, musíme konstatovat, že možnost sdružování zde byla, a to zejména v podobě různých zájmových spolků a organizací. Mezi ně patřil i Pionýr, jehož bývalí členové budou respondenty pro tuto práci. Z možnosti sdružování se ale mnohdy stávala nutnost. Nutnost někam patřit a být součástí budování socialismu. Právě charakter občanské společnosti v komunistickém režimu a nutnost „někam patřit“ ovlivňovaly míru občanské angažovanosti ve střední a východní Evropě po pádu komunistického režimu (Foa, Ekiert, 2011: 4 – 5). I Pospíšilová (2010) potvrzuje, že v době komunistického režimu byla občanská angažovanost povinná a členství v organizacích tehdejší Národní fronty bylo masové. Po změně režimu se u nás, stejně jako v okolních postkomunistických zemích členství výrazně snížilo (Pospíšilová, 2010: 118).

Jak ukazují výzkumy veřejného mínění o zapojování občanů do společenského dění a výzkumy angažovanosti Čechů ve veřejném životě, nebyla situace v České republice nijak odlišná. Z výzkumu veřejného mínění o zapojení občanů do společenského dění z roku 2002, tedy jedenáct let po Sametové revoluci, vyplývá, že téměř 70 % dotázaných respondentů není součástí žádné z organizací. Nejvíce se lidé tehdy zapojovali do zájmových a sportovních organizací. Přičemž v zájmových skupinách bylo téměř 23 % respondentů a ve sportovních organizacích téměř 18 % Čechů (CVVM, 2002).

V průběhu let můžeme pozorovat konstantní situaci se zapojováním se do občanského života. Když se podíváme na stejný výzkum, jen provedený o sedm let později, zjistíme, že více jak 75 % respondentů není součástí žádné organizace. Zájmovým činnostem se věnuje kolem 20 % respondentů a těm sportovním zhruba 27 % respondentů. Zapojení do charitativních organizací uvedlo pouhých 9 % respondentů (CVVM, 2009).

Tuto krátkou analýzu zapojení občanů České republiky do veřejného a občanského života zakončíme rokem 2020. Tehdejší výzkum nám totiž jen potvrzuje, že občanská angažovanost nestoupá, drží se spíše na stejné úrovni. V rámci zájmových organizací tehdy participovalo 20 % dotázaných občanů a ve sportovních organizacích 23 % dotázaných. V rámci charitativní činnosti bylo v rámci tohoto průzkumu aktivních 13 % respondentů. Je tedy jasně vidět, že hodnoty jsou v průběhu času velmi podobné a příliš se nemění. Navíc míra občanské angažovanosti je celkově nízká (CVVM, 2020).

1.4.1 Teorie občanské angažovanosti v postkomunistických státech

Jedním z významných teoretiků občanské angažovanosti v postkomunistických státech je Marc Morjé Howard, který je autorem díla *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe* (2003). Zde uvádí dvě vysvětlení nižší míry občanské participace a nižší míry rozvoje neziskového sektoru. První vysvětlení je pesimistické. Podle něj je nízká míra organizované účasti a participace indikátorem mělkého, procedurálního a formálního charakteru demokracie v tomto regionu. Podle optimistického vysvětlení není nízká míra participace indikátorem nestability demokracie, ale spíše problematického vztahu mezi občany a státem (Guasti, 2007: 98).

Podle Guasti (2007) je postkomunistický občan ve vztahu k neziskovému sektoru spíše pasivní a lhostejný, jelikož čelí negativní vzpomínce nucené organizovanosti a participace (Guasti, 2007: 98).

To konec konců dokládá i zpráva Nadace Via, podle které je příčinou nezájmu o angažování se ve veřejném prostoru, dle mezinárodního průzkumu veřejného mínění realizovaného institutem STEM, také negativní politická situace, která je patrná u všech zemí Visegrádské čtyřky - tedy v Polsku, Maďarsku, Slovensku a Česku. Lidé zde pocítují frustraci a bezmoc ve vztahu k demokratickému vývoji a demokratických institucím. Občané těchto zemí dlouhodobě nevěří politickým stranám, vládám a parlamentu. Navíc se ukazuje, že Češi jsou nejvíce ze všech zemí kritičtí také k institucím Evropské unie (Nadace Via, 2019). Postkomunistické země prošly jakýmsi procesem rozčarování. Pády komunistických režimů v těchto zemích způsobily značnou euforii, která byla po čase

vystřídána zjištěním, že ani přes očekávání v demokratických podmínkách není hlas lidí tolik slyšet, došlo k onomu rozčarování. Podle této teorie bývá kolaps autoritativního režimu následován masivním tlakem na participaci, který je spojen s vlnou nadšení a nedočkavosti směrem k reformám (Nový, 2012: 22).⁴

Pocit zklamání pak vede ke lhostejnosti a ztrátě zájmu o věci veřejné a následnému úniku do soukromí. Tím pak přirozeně klesá ochota se ve veřejném prostoru angažovat. Navíc výzkum ukazuje, že je i mezi lidmi nízká důvěra. To je však základní předpoklad pro další aktivní jednání v rámci veřejného prostoru. I toto může být vysvětlujícím prvkem ke zjištění, že více než polovina dospělé populace České republiky je občansky pasivní (Nadace Via, 2019).

Na tomto základě se v případě České republiky můžeme přiklánět spíše k Howardovu optimistickému vysvětlení nízké míry participace v postkomunistických státech, tedy že důvodem pro nízkou míru angažovanosti je problematický vztah mezi občany a státem.

Dalšími teoretiky stavu občanské angažovanosti v postkomunistických státech jsou Petrova a Tarrow (2007). Tito autoři se také zabývali otázkou participačního aktivismu v zemích Střední a Východní Evropy. Říkají, že společným fenoménem pro tyto země je slabý potenciál koncentrované kolektivní akce. Své tvrzení podporují výzkumy, které tvrdí, že v této oblasti je skutečně velmi nízká úroveň individuální participace (Petrova, Tarrow, 2007: 75). Pády režimů v postkomunistických státech přivedl do ulic stovky lidí a jejich občanská angažovanost na protestech byla patrná zejména mezi lety 1989 – 1991. V dalších letech můžeme spíše pozorovat oslabování, demobilizaci a desintegraci občanské společnosti. S tím se pojí i politická apatie a radikální nárůst individualismu, cynismu a nedůvěry. Tento stav u nás, podle výše zmiňovaného příspěvku Nadace Via, přetrvává do dnešních dnů.

Autoři podporují tvrzení, že občané v postkomunistických státech vykazují nižší frekvenci zapojení do aktivit, které by měly produkovat společné dobro. Ukazuje se, že na dobrovolnictví je v našem regionu také kladen jen malý důraz. Pouze asi kolem 2 % lidí jsou zaměstnanci formální občanské společnosti. S tím se pojí i fakt, že členství v organizacích také není přikládána větší důležitost. Podle Petrovy a Tarrowa to však

---

⁴ Teorie rozčarování je často popisována v souvislosti s prvními volbami po pádech nedemokratických režimů. Vyjadřuje frustraci občanů z porevolučního vývoje, kde počáteční entuziasmus opadá po prvních volbách, zhoršení celkové ekonomické situace, který pak následně vede ke zhoršení životní situace některých vrstev společnosti (Nový, 2012: 23).

neznamená, že by se zde občané nezajímali o politiku, ale pouze tvrdí, že zájem o politiku není korelací k občanskému zapojení (Petrova, Tarrow, 2007: 76 – 77).

Podle výše uvedených faktů můžeme konstatovat, že míra občanské participace v postkomunistických zemích mírně vzrostla při pádech režimů v jednotlivých státech. Poté docházelo k jejich oslabování až apatii, která byla také výše popsána. Byla uvedena i možná vysvětlení, proč tomu tak je. Vlivy, jako je rostoucí individualismus jedinců nebo nedůvěra v politické elity, jistě přispívaly k současnému stavu občanské participace v postkomunistických státech. Jedním z těchto faktorů ale byla i možnost, že nízká míra participace může být způsobena vzpomínkami na minulost a nucenou participací v dobách komunistického režimu. Toto je teorie, o kterou se diplomová práce bude opírat a která bude v analytické části i předmětem testování. Pro celistvost teorie bude nyní popsán charakter a struktura občanské společnosti v dobách komunismu.

1.5 Charakter občanské společnosti za komunismu

To, jakým způsobem se u nás vyvíjela občanská společnost po Sametové revoluci a také to, v jakém je stavu dnes, je do jisté míry determinováno komunistickou minulostí České republiky (Dvořáková, 2002: 130). V dobách komunismu totiž žádné organizace, které byly politicky a finančně nezávislé na státu, nemohly legálně existovat. Veškeré finanční zdroje byly poskytovány státem. Vůdcem oficiální organizace se mohl stát pouze člověk, který byl prověřený některou vyšší institucí. Jednalo se především o komisi komunistické strany. Míra oficiální participace občanů byla velmi vysoká. Být organizovaný znamenalo vyjádření loajality systému. Při přijímání dětí na školy se přihlíželo i k tomu, zda jsou rodiče součástí některé oficiální organizace a jaký je jejich kádrový profil. Stát využíval tyto organizace k lepší a propracovanější kontrole obyvatel pomocí penetrace ideologie. Podle Dvořákové (2002), zde nebyl žádný prostor pro formulování spontánních požadavků „zdola“ (Dvořáková, 2002: 131).

Povahu a rozdělení občanské společnosti za komunismu dobře vystihuje Šiklová ve své práci *The „Gray Zone“ and The Future of Dissent in Czechoslovakia* (1990). Zde autorka popisuje, jak byla tehdy společnost rozdělená do jednotlivých zón, přičemž nejpočetnější byla právě ona „šedá zóna“. Zřetelně se dala společnost rozdělit na straníky, tedy socialistický establishment (oficiální organizace občanské společnosti) a disidenty nebo

opozici⁵. Tyto dvě skupiny byly tehdy politicky aktivní a tvořily vyjasněnou minoritu – všichni tehdy věděli, jak se zástupci dané skupiny budou chovat (Šiklová, 1990: 349). Mezi těmito dvěma skupinami se pak objevuje takzvaná „tichá majorita“, tedy lidé, kteří se k politice nevyjadřují. Poslední skupinou jsou pak právě lidé v šedé zóně (Šiklová, 1990: 348).

1.5.1 1.5.1 Oficiální občanská společnost

Organizace tohoto typu jsou charakterizované jako státem zcela ovládané skupiny, jejichž cílem bylo stimulovat funkce demokratických občanských asociací. Ve skutečnosti však sloužily k přenášení ideologie do rodin a široké společnosti, tak jak je to popsáno výše v kapitole Nedemokratická občanská společnost. Do této skupiny patřily masové organizace, které začaly působit již v roce 1948 a přítomny zde byly až do Sametové revoluce v roce 1989. Byly to organizace jako Revoluční odborové hnutí, Český svaz zahrádkářů, Svaz československo-sovětského přátelství, Československý svaz tělesné výchovy a sportu nebo Pionýr. Členství v těchto organizacích nebylo formálně povinné, neformálně však častokrát ano. Svým členům poskytovalo členství různé výhody a služby, což vedlo k masovému členství. Po pádu režimu některé z oficiálních organizací zanikly, jiné pouze redefinovaly svou činnost (Rakušanová, 2007: 26). To je konec konců i případ námi zkoumaného Pionýra, který po pádu režimu, také redefinoval svou činnost.

1.5.2 1.5.2 Disent

Disident je někdo, kdo se: „...aktivně staví proti zaběhlé doktríně, politice nebo instituci“ (Macháček, 2008). Je to člověk, který zpravidla něco riskuje. Ať už je to ztráta zaměstnání, ohrožení sociální a finanční jistoty nebo zabezpečení své rodiny, možnost studia svých dětí. Mnohokrát disidenti riskovali i vězení, persekuci, výslechy, sledování, hrozil jim také zákaz cestování, odebrání pasu, řidičského průkazu a spousty dalších nepříjemností (Macháček, 2008).

Mezi naše nejznámější disidenty patřili například manželé Havlovi, Václav Benda, Jan Patočka nebo Marta Kubišová. Pro tyto představitele disentu byla občanská společnost součástí jejich každodenního života a představovala i formu životního stylu. Základními stavebními kameny v chápání občanské společnosti disentu byl důraz na imperativ jednání,

---

⁵ Havel ale ve svých pracích vyvrací, že by tehdy fungovalo něco jako opozice a že disent nemůže být brán jako opozice. Kde není svobodná soutěž stran a nemůže tedy fungovat jiná strana, než komunistická, nemůže být ani opozice (Havel, 1990: 30).

humanismus, lidská práva, absolutní opozice proti státu, autonomie jednotlivce, lidská důstojnost a ironie (Rakušanová, 2007: 25).

Občanská společnost v tomto pojetí tedy byla formou antipolitiky či paralelní polis. Pro disidenty byla velmi významná Havlova práce „Moc bezmocných“. Zde Havel klade důraz právě na onen imperativ jednání – na termín „život v pravdě“ jakožto protiklad každodenního života vůči autoritativnímu režimu. V Havlově pojetí byla občanská společnost projektem, vizí i programem, který nestojí nezávisle na státu, ale v jeho přímé opozici a také vůči totalitnímu aparátu. Velmi důležitou součástí tohoto chápání občanské společnosti bylo i odmítání násilí. Disidentský postoj k občanské společnosti existoval pluralitně vedle oficiálních a polooficiálních aktivit (Rakušanová, 2007: 26).

Velmi významným aktem a výraznější opoziční platformou, která se u nás rozšiřovala zejména díky zástupcům disentu, byla Charta 77. Československá socialistická republika (ČSSR) se totiž v roce 1975 zúčastnila zasedání mezinárodní Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v Helsinkách. Zde se ČSSR zavázala k dodržování lidských a občanských práv a to včetně práva na svobodu projevu, šíření informací či náboženského vyznání (Emmert, 2009: 14). To co bylo tehdy v Helsinkách ratifikováno, se neshodovalo se zdejší praxí. Komunisté nic z toho nedodržovali, tak jak je to popsáno výše. Lidé byli i nadále pronásledováni, kontrolováni a nuceni do občanských aktivit s podmínkou „klidného života“. Již při podepisování této dohody komunisté věděli, že jí nebudou dodržovat, měla sloužit hlavně jakožto prostředek ke sblížení se Západem. K samotné ratifikaci došlo na jaře 1976 a již v říjnu byly dohodnuté změny zaneseny do sbírky zákonů. Ve stejné době přitom došlo, v rozporu s těmito novými zákony, k zatčení členů undergroundové hudební skupiny The Plastic People of the Universe (Emmert, 2009: 14).

Podepsání Charty 77, jakožto projev občanského protestu proti komunistickému režimu byl trestán tvrdými restrikcemi a zákazy, které jsou uvedeny výše. Charta nebyla jediným dokumentem, v pozdějších letech přibyly ještě Dva tisíce slov či Několik vět.

1.5.3 1.5.3 Šedá zóna

Orientace lidí v šedé zóně na naší škále establishment (oficiální organizace občanské společnosti) – disidenti, není příliš dobře vyjasněná. Tito lidé na oko vyjadřují svou loajalitu režimu, ale dost často to byli právě oni, kdo pomáhal disidentům. Šedá zóna se totiž skládala ze samých spolehlivých lidí, dobrých pracantů, kvalifikovaných a erudovaných občanů, které by jen málokdo podezíral, že budou pomáhat disidentům. Lidé v šedé zóně třeba byli členy Komunistické strany, ale jejich zapojení do reálných věcí a

aktivní podpory režimu bylo téměř mizivé. Zapojovali se jen z toho důvodu, aby měli dostatek času a prostoru na profesní růst a sebe edukaci. I z tohoto důvodu byla většina schopných a vzdělaných lidí v šedé zóně (Šiklová, 1990: 351).

I když lidé v šedé zóně souhlasili s režimem jen na oko a proto, aby nebyli pronásledováni a měli dost času na svou odbornou práci, častokrát byli s režimem daleko více nespokojeni než samotní disidenti neboť oni sami se na fungování režimu svou pasivitou tak trochu podíleli. I proto se svými konexemi snažili být nápomocní těm, které režim tvrdě pronásledoval a perzekvoval (Šiklová, 1990: 352).

Oficiální organizace občanské společnosti se tedy staly běžnou a nedílnou součástí života občanů. Byly prorostlé téměř do všech sfér života lidí. Oficiální organizace byla v podstatě jediná legální možnost sdružování občanů a vytváření sítí kontaktů. Kdo se připojil k disentu či podepsal některý z dokumentů, stavící se proti komunistickému režimu, riskoval existenci jak jeho, tak také své rodiny. Tito lidé se ocitali v nebezpečí a každodenním strachu. Poslední skupinou byly lidé v šedé zóně. Ti sice častokrát byli součástí Komunistické strany, nicméně jim chybělo vnitřní přesvědčení a mnohokrát to byli právě lidé v šedé zóně, kteří pomáhali disidentům prostřednictvím svých konexí. V této diplomové práci bude nejvíce řešena a diskutována ona oficiální občanská společnost, do níž jednoznačně organizace Pionýr patřila.

1.6 Občanská společnost po pádu komunistického režimu

Tato kapitola je pro diplomovou práci důležitá, neboť zde dojde k přiblížení počátků znovu narozené občanské společnosti po pádu komunistického režimu a také počátků angažovanosti občanů na základě nespokojenosti s polistopadovou politickou situací.

1.6.1 Pád komunistického režimu

Již v 80. letech se utvrzovala ekonomická i společenská stagnace v socialistických zemích a tedy i v Československu. Přitom první impulz ke změnám přišel ze Sovětského svazu v roce 1985, kdy se vedení ujal reformní komunističtí Michail Gorbačov. Jeho programy Perestrojka a Glasnosť se staly podnětem k určitému uvolnění východního bloku. V roce 1987 muselo i československé vedení přijít s vlastním programem socialistické přestavby. Tento program skutečně přišel, avšak pouze v rovině hospodářské, nikoliv politické (My jsme to nevzdali, 2017).

Postupně se Československá společnost začala pozvolna probouzet k životu. Minulý režim jí totiž docela úspěšně zadupával, tak jak je to popsáno výše. Tisíce lidí se od

roku 1988 účastnily protirežimních demonstrací, které byly většinou policií brutálně rozháněny a jejich organizátoři zatýkáni. Po pádu berlínské zdi v roce 1989, již bylo jasné, že změny v uspořádání země se nevyhnou ani Československu. Po násilném rozeznání poklidné studentské demonstrace 17. listopadu 1989 následovala stávka umělců a studentů a vzniklo také Občanské fórum. V této době každý den zaplňovaly desetitisíce demonstrantů Václavské náměstí a v průběhu dalších dní se protesty rozšířily do celé země (My jsme to nevzdali, 2017).

Tyto události paralyzovaly komunistickou moc a její bezpečnostní aparát již nebyl schopen čelit protestům s tak velkým počtem účastníků. Následovalo odstoupení vedení komunistické strany a doposud nejpočetnější statisícová demonstrace na Letenské pláni. Ke stávce se připojovalo čím dál víc lidí. Došlo ke zrušení článku ústavy o vedoucí úloze komunistické strany ze strany federálního shromáždění a byla založena nová federální vláda národního porozumění. Sametová revoluce byla zakončena 29. prosince 1989, když byl Václav Havel zvolen československým prezidentem (My jsme to nevzdali, 2017).

Z výše uvedeného jasně vyplývá, že události kolem pádu komunistického režimu v lidech rozproudily touhu a snahu organizovat se a společným úsilím porazit totalitní režim. Změny, které se udály v Sovětském svazu v roce 1985 a nastartovaly reformy i v ostatních zemích východního bloku, probudily v lidech naději na změnu. Jistě i z toho důvodu se postupně více lidí zapojovalo do protestů a mělo energii na budování změn i po pádu komunistického režimu.

1.6.2 Formování podoby občanské společnosti po roce 1989

Demokratizací zahájenou v listopadu 1989 začala nová kapitola vývoje organizované občanské společnosti v českých zemích (Skovajsa, 2010: 58). Po pádu komunistického režimu bylo nutné vytvořit systém demokratických institucí a mechanismů. V tomto ohledu se „tvůrci“ naší znovu nabyté svobody ohlíželi na demokratické tradice předválečného Československa a také se nechali inspirovat zkušenostmi s demokracií na Západ od našich hranic. Důležité tehdy bylo vytvoření fungujícího právního státu a kvalitních zákonů, neboť demokracie je synonymem právního státu. Podstatné také bylo rozvíjet u lidí úctu k právům a právnímu vědomí. Díky tomuto nově nastavenému prostředí se mohla občanská společnost znovu zrodit (Pehe, 2000).

Tuto tezi mimo jiné potvrzuje i Potůček (1997). Ten tvrdí, že: „ *po pádu mocenského monopolu komunistické strany, postkomunistické země zdědily vysoce fragmentovanou a atomizovanou společnost se značným deficitem důvěry mezi občany*

navzájem i mezi jednotlivci a státem“ (Potůček, 1997: 40). Lidé nebyli za komunistického režimu zvyklí se svobodně sdružovat a bojovat tak za své ohrožené zájmy. Na druhé straně elity nebyly zvyklé vyjednávat s představiteli rozličných zájmových skupin ani s klientskou veřejností. Ve společnosti tedy nejsou vžité vzorce takového vyjednávání, a proto hrozily nepřiměřené reakce na taková setkání z obou stran. Je tedy nutné věnovat pozornost tomu, jakým způsobem se k občanskému sektoru po pádu komunistického režimu postaví stát. Je potřeba, aby byly vytvořeny vhodné legislativní podmínky a příznivá politická atmosféra (Potůček, 1997: 40).

Klíčový pro rozvoj občanské společnosti po roce 1989 byl postoj k občanské společnosti Václava Havla. Ten měl naprosto odlišný názor na formování občanské společnosti než Václav Klaus. Každý z nich tehdy chápal občanskou společnost trochu jinak. Jejich spor se týkal toho, zda česká společnost opravdu potřebuje občanskou společnost. Havel byl toho názoru, že občanská společnost je pro demokracii stejně důležitá jako společnost politická. Také poukazoval na propojenost politické a občanské společnosti. Pokud se totiž nekonfrontují politické strany se životadárným prostředím občanské společnosti, ocitají se v nebezpečí vnitřního usychání.

Naproti tomu Václav Klaus, tehdy z postu předsedy vlády, byl opačného názoru a dokonce tvrdil, že koncept občanské společnosti je pochybený a že liberální demokracie stojí především na svobodných jedincích a že mezi státem, politickými stranami a svobodným jedincem není třeba budovat žádné další „vrstvy“. Jinými slovy, kdo by nebyl v politické straně, neměl by se k veřejnému dění vyjadřovat (Pehe, 2002: 71).

1.6.3 Děkujeme, odejděte a Impuls 99'

Občané si přivykali na nově nabytou svobodu a demokracii. Hned v 90. letech došlo k jakémusi vystřízlivění, kdy lidé přišli na to, že demokracie nepřinesla jen dobré věci a příznivý vývoj. Nová doba s sebou přinesla i prohloubení propasti mezi politikou a společností. Lidé byli čím dál tím více přesvědčeni, že politika spočívá hlavně v kupčení a rozdělování trafik. Občané tak znovu toužili po změně, a jelikož k větším změnám se před deseti lety stačilo semknout a vyjádřit obecně sdílenou vůli, v roce 1999 přišly první masivnější demonstrace a protesty od roku 1989 (Dvořáková, 2003: 129). Počátkem těchto protestů bylo odsouhlasení a podpis opoziční smlouvy dvou stran – ODS a ČSSD.⁶ Tento

---

⁶ Opoziční smlouva spočívala v tom, že tehdy druhá nejsilnější strana v poslanecké sněmovně – ODS, podpisem opoziční smlouvy, umožnila vznik menšinové vlády sociální demokracie. Premiérem se v této době stal Miloš Zeman, politická scéna se na několik let znehybnila a setřel se rozdíl mezi levicí a pravicí (Švec, Malá, 2018).

dokument, vyprovokoval vznik iniciativy „Děkujeme, odejděte“ v listopadu 1999. Tuto výzvu zveřejnilo šest bývalých studentských aktivistů z listopadu 1989 – Mejstřík, Pánek, Chaun a další. Iniciativa požadovala zejména rezignaci vedoucích představitelů dvou hlavních politických stran a kritizovala současné dění v zemi. Tehdy se lidé opět spojili, aby bojovali za společnou věc. Během prvního měsíce výzvu podepsalo zhruba 170 000 lidí. Dne 3. prosince se téměř po deseti letech znovu zaplnilo Václavské náměstí. Na svolanou demonstraci přišlo téměř 50 000 lidí. I přes tak masivní podporu na začátku, tato výzva vyšuměla do ztracena. Později vzniklo i sdružení a politická strana „Děkujeme, odejděte“ (Tomek, 2017).

Druhou iniciativou, jež byla více významná, byl Impuls 99'. Tato deklaráce vznikla v létě 1999 a kolem skupiny intelektuálů, která se již předtím diskutovala problémy naší společnosti. Impuls 99' se dotýkal téměř všech sfér života společnosti – ekonomických, právních, sociálních či morálních otázek. Mimo jiné se také věnovala problematice vstupu do Evropské unie. Iniciativa se také ale dotýkala každodenní politiky. Například kritizovala přístup vlády k situaci v Kosovu. Deklarace dává požadavek na vstup nových, schopných a morálně čistých politiků. Zároveň volá po široké diskuzi, kde by se jednotlivé otázky probíraly, a hledalo se východisko. Mezi vedoucí osobnosti patřili například Václav Havel nebo Tomáš Halík. Iniciativa se v průběhu let pokoušela vytvářet i regionální centra a studentské sekce. I aktivita této deklaráce po první vlně masivnějšího zapojení občanů klesala. Ztroskotala zejména z toho důvodu, že její představitelé nebyli schopni prosadit požadavky do politických sfér a tudíž se nad danými otázkami příliš nediskutovalo (Dvořáková, 2003: 130 – 131). Navíc Impuls 99' byl kritizován i kvůli jeho apolitičnosti. Představitelé totiž deklarovali, že iniciativa bude veskrze apolitičná. To však nebylo dodrženo, neboť docházelo k podpoře jednotlivých kandidátů do Senátu (Hospodářské noviny, 2000). Potom aktivity Impulsu ustávaly, i když se tu a tam konaly nějaké diskuze (Dvořáková, 2003: 131).

Je tedy vidět, že občané se snažili naplno využívat své nově nabyté svobody a pokoušeli se vyjádřit svou nespokojenost s politickou situací prostřednictvím protestů, které byly v devadesátých letech iniciovány zejména dvěma výše popsányi deklarácemi. Nejprve bylo vytvořeno podhoubí a klima pro občanskou společnost pomocí adekvátního právního rámce a následně proběhla diskuze nad rolí občanské společnosti. Poté se lidé již organizovali a využívali své možnosti být aktivní po svém. Větší vlna angažovanosti se probouzela hlavně v dobách, kdy byla jasně zřetelná jakákoliv politická nespravedlnost.

Tak je tomu i dodnes. Vzpomeňme například na demonstrace Milionu chviliek pro demokracii.

II. Metodologická kapitola

V této kapitole dojde k vysvětlení metodologických postupů, které budou aplikovány v analytické části. Budou zde vyjasněny výzkumné otázky, cíle práce či důvody výběru výzkumného vzorku. Kapitola zahrnuje vysvětlení a obhájení výzkumných metod, které byly vybrány jakožto nejvhodnější.

Výzkum bude veden jako kvalitativní šetření a bude se tedy vyznačovat jako: „...proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu“ (Švaříček, Šedřová, 2007: 17). Záměrem výzkumníka bude za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a prezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu (Švaříček, Šedřová, 2007: 17). Konkrétně v tomto výzkumu budeme zjišťovat, jak respondenty formovalo členství v Pionýru za komunistického režimu a zda to negativně či pozitivně ovlivnilo jejich vůli občansky se angažovat i po Sametové revoluci.

Výzkum bude probíhat v rámci Pardubického kraje a to hlavně ze dvou důvodů. Tím prvním důvodem je, že žádný podobný výzkum v rámci Pardubického kraje nebyl proveden. Druhým důvodem je, že se jedná o kvalitativní výzkum, v rámci kterého by bylo obtížné pojmout celou Českou republiku. Hlavně z těchto dvou příčin je tento výzkum geograficky omezen.

2.1 Narativní analýza

Výzkum bude konstruován jakožto narativní analýza. Velkou roli zde bude hrát vyprávění příběhů. Ty poskytují lidské zkušenosti koherenci a kontinuitu a hrají zásadní roli v komunikaci s druhými. Každé vyprávění zahrnuje aspekt časovosti a kauzality jakožto směřování příběhu od začátku do konce. Také obsahuje hodnocení, které pomůže čtenáři porozumět významu událostí, které jsou součástí vyprávění. Vypravěči organizují a interpretují svou životní zkušenost. Narativní analýza je tedy metoda interpretace vypravěčovi interpretace, rekonstrukce konstrukce, převyprávění vyprávění. Rozlišujeme tři vzájemně se překrývající úrovně vyprávění. U jedné z nich je výsledkem příběh jakožto interpretace vyprávění jedince výzkumníkem. V rámci narativního výzkumu se příběhy vytváří v dialogu a jsou společným produktem vypravěče a výzkumníka (Čermák, Chalupníčková, 2013: 75).

Prováděn bude biografický desing. Ten Švaříček a Šedřová popisují jako vhodný pro zachycení komplexnosti určitého jevu, který je nepřehlédnutelný a nepredikovatelný a

přítom chceme zachytit jeho vývoj (Švaříček a Šed'ová, 2006: 126). V našem případě je tímto jevem nízká míra občanské participace po Sametové revoluci. Cílem biografického designu je zachytit pohled účastníka výzkumu a odkrýt význam a smysl „za věcmi“ a „v příběhu“. Tyto interpretace jsou vyvolávány skrze životní příběh jedince z jeho vzpomínek, jež jsou ukryty v paměti (Švaříček, Šed'ová, 2006: 126).

Tento výzkum konkrétně ponese znaky narativní biografie, což je disciplína shodná s narativní analýzou, tak jak je popsána výše. Pro tento typ je charakteristická konstrukce pohledu na životní příběh jakožto výsledek společné činnosti výzkumníka a účastníka výzkumu (Švaříček, Šed'ová, 2006: 128).

2.2 Cíl práce

Hlavním cílem práce je přispět k diskusi nad důvody nízké míry občanské angažovanosti ve střední a východní Evropě, pomocí hledání oněch důvodů v předchozí nucené participaci v mládežnické organizaci Pionýr. Na základě toho, zda byla zkušenost mých respondentů s angažovaností v dětství v Pionýru pozitivní nebo negativní, se budu snažit zjistit, zda je tehdejší členství naučilo být občansky aktivní a jsou tedy aktivní i dnes. Nebo zda je nucená participace a případná negativní zkušenost s ní tehdy, odradila od občanské angažovanosti i po Sametové revoluci.

2.3 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumnou otázkou, která úzce souvisí s hlavním cílem práce je: **Jakým způsobem ovlivnilo členství v Pionýru mezi lety 1968 – 1980 občanskou angažovanost v dospělosti po Sametové revoluci.** Zodpovězení této otázky bude klíčové k naplnění hlavního cíle práce. Pomocí příběhů jednotlivých respondentů se budu snažit zjistit jejich zkušenost s nedemokratickou občanskou angažovaností v dětství a přesah dané zkušenosti, tedy negativní nebo pozitivní, na jejich občanskou participaci po Sametové revoluci.

Práce bude dále zjišťovat odpovědi na čtyři dané podotázky. První z nich se ptá zda: **Byla zkušenost s angažmá v nedemokratické občanské společnosti spíše negativní nebo pozitivní?** Odpověď na tuto podotázku nám pomůže zachytit případnou souvislost mezi členstvím v Pionýru a občanskou angažovaností po Sametové revoluci. Charakter zkušenosti budu zjišťovat na základě dobrovolnosti docházky do Pionýra. Tedy zda tam děti chodily rády a dobrovolně, či ne.

Další podotázka se ptá: **Jakou roli hraje v rozhodnutí respondentů angažovat se/ neangažovat se minulost v Pionýru?** Prostřednictvím této otázky se budeme snažit zjistit souvislost mezi angažovaností a minulostí v nedemokratické občanské společnosti a tehdejším Pionýru.

Třetí podotázka zní: **Jakým způsobem se bývalí členové Pionýra angažují v dospělosti?** Odpověď na tuto otázku nám poodkryje, jaké způsoby angažovanosti respondenti preferují. Zejména nás budou zajímat způsoby participace, které byly nadefinovány v teoretickém rámci. Tedy účast na demonstraci, podpis petice, účast na stávce, členství či podpora některé organizace občanské společnosti a dobrovolná komunitní činnost, jenž je konaná s cílem zlepšení života v komunitě.

Čtvrtá výzkumná podotázka se ptá: **Proč se bývalí členové Pionýra účastní/ neúčastní občanského života? Jaký je jejich příběh?** Pokud ze zodpovězení předchozích otázek zjistíme, že se někteří bývalí členové účastní aktivně občanského života, tyto otázky se budou ptát na důvody jejich angažovanosti po Sametové revoluci.

2.4 Výzkumný vzorek

Při výběru respondentů budu postupovat účelovým výběrem vzorku. Zde je tedy nutné si zvolit vzorek i kritéria, která by měli účastníci splňovat ještě před samotným empirickým výzkumem (Flick, 2014: 168). Původním záměrem bylo zapojit do výzkumu celkem deset respondentů. Z důvodu pandemie Covid – 19, však musíme přistoupit k zúžení vzorku na pět respondentů, kteří budou ochotni se sejít a podat potřebné informace. Byla zde možnost vést rozhovory i skrze online setkání, nicméně většina mnou oslovených lidí s tímto způsobem nesouhlasila, neboť nechtěli vyrazovat osobní záležitosti skrze počítač. Výzkum tedy bude doplněn o podpůrné zdroje informací a to hlavně v podobě generačních výzkumů o participaci v České republice. Rozšířením o výzkumnou literaturu by mělo dojít k vyvážení menšího počtu respondentů a respondentek.

Hlavním kritériem, které budou respondenti tohoto výzkumu muset splňovat je vlastní zkušenost se členstvím v Pionýru mezi roky 1968 – 1980. Bude tedy nutné, aby byly členy Pionýra právě v tomto časovém rozmezí. Doplnujícím kritériem bude pohlaví. Záměrem je namíchat muže a ženy tak, aby byly výsledky výzkumu co nejvíce vypovídající. Dalším logickým kritériem je, že daní respondenti musí mít trvalé bydliště v Pardubickém kraji.

2.5 Metody sběru dat

Hlavní metodou sběru dat budou hloubkové rozhovory s vybranými respondenty. Hloubkový rozhovor je nejčastější metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Jedná se o nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek. Prostřednictvím hloubkového rozhovoru jsou zkoumány členové určitého prostředí nebo určité sociální skupiny (Švaříček, Šed'ová, 2007: 159). V našem případě budou onou specifickou sociální skupinou bývalí členové Pionýra, kteří tam docházeli mezi lety 1968 – 1980. Pomocí otevřených otázek se badatel snaží porozumět pohledu jiných lidí, aniž by jejich pohled omezil pomocí výběru kategorií v dotaznících, jak je tomu u kvantitativního výzkumu. V tomto výzkumu se bude jednat o rozhovory polostrukturované, které jsou vhodné pro narativní výzkum a biografický design. Polostrukturovaný rozhovor spočívá na předem připravené sadě témat a otázek (Švaříček, Šed'ová, 2007: 159).

Doplňujícím způsobem sběru dat bude takzvaná Čára života, kterou budou respondenti při rozhovoru kreslit. Jedná se o projektivní výzkumnou metodu, kdy je člověk vyzván, aby se pokusil buď do předem připraveného obecného schématu, nebo na zcela čistý papír zachytit svůj život, případně nějakou jeho část formou křivky. V tomto výzkumu budou respondenti zakreslovat své aktivity na předem připravenou časovou osu (Mioviský, 2006: 191). Hlavním cílem provádění této výzkumné metody bude zjistit, ve kterém časovém období byli respondenti více občansky aktivní, zda v období komunistického režimu, či následně po Sametové revoluci. Na základě tohoto zjištění se následně budeme doptávat, proč tomu tak je a zda za tím výsledkem stojí nutnost angažovanosti v komunistickém režimu. Zde nám osa bude sloužit hlavně jako pomůcka pro respondenty, aby se rozvzpomenuli na své předchozí i nynější aktivity. Dle Mioviského (2006) je nutné časovou křivku s respondentem okomentovat a provést tzv. inquiry⁷. Další možností je, že zakreslení časové křivky pak následuje rozhovor, kde jsou vyznačená období předmětem dotazování (Mioviský, 2006: 191). Tímto způsobem bude proveden výzkum v této diplomové práci.

---

⁷ Inquiry znamená, že nám respondent podrobně popíše, co přesně jaký úsek znamená, proč účastník volil právě tento tvar křivky, proč ne jiný a podobně (Mioviský, 2006: 191).

2.6 Metoda analýzy dat

Příběh každého respondenta bude rozdělen do dvou časových etap jejich života. Prvním úsekem bude jejich dětství, potažmo dospívání v Pionýru. Druhým segmentem bude současnost, jejich současný postoj k občanské angažovanosti a aktivity, kterých se případně účastní a pokud se neúčastní, tak proč.

Sesbíraná data budou analyzována za pomoci narativní analýzy. Nejprve budou rozhovory opatřeny kódy v rámci otevřeného kódování a rozděleny do jednotlivých kategorií. Kategorie budou následně okomentovány a doplněny citací přímo z rozhovoru. Následovat bude u každého respondenta shrnutí jeho příběhu a v rámci toho i zodpovězení dílčích definovaných podotázek. Tento způsob rozdělování dat do časových období je inspirován výzkumným narativním postupem Řiháčka, Hytycha a Čermáka v jejich textu *Kvalitativní analýza: Čtyři přístupy* (2013).

2.7 Limity výzkumu

V tomto výzkumu spatřuji dva hlavní limity. Prvním z nich je skutečnost, že výzkum se bude odehrávat pouze v rámci Pardubického kraje a bude tak vypovídající pouze pro tuto oblast a jednu část České republiky. S tímto limitem však bylo počítáno již od začátku a vychází z povahy kvalitativního výzkumu, jehož podstatou je soustřeďovat se na pár vybraných případů nikoliv na větší úseky. Druhým limitem tohoto výzkumu je zúžení výzkumného vzorku z deseti respondentů na pět lidí, kteří budou ochotni sdílet svou zkušenost se členstvím v Pionýru v dětství. Tato skutečnost je nenadálá a souvisí se současnou pandemií koronaviru, kdy jsme nuceni setkávat se především distančně. Některým respondentům tento způsob nevyhovoval, proto musel být výzkumný vzorek zúžen.

2.8 Etická stránka výzkumu

Pro jednotlivé respondenty bude připraven mluvený informovaný souhlas. Zde budou ubezpečeni, že poskytovaná data a informace budou využita výhradně k akademickým účelům a při psaní této diplomové práce. Respondentům bude představen záměr práce. Veškerá data budou anonymizována tak, aby nebylo poznat, kdo je do výzkumu poskytl. Všichni informátoři budou nazýváni falešnými křestními jmény, která budou následně seřazena podle abecedy. Respondenti budou ujištěni, že záleží pouze na nich, co budou chtít říct, a že z výzkumu mohou odstoupit kdykoliv, když jim otázky nebo

průběh výzkumu budou nepříjemné. Informátorům také bude nabídnuto, že se do výsledků výzkumu budou moci následně podívat (Chvístková, 2004).

III. Analytická část

V této části budou analyzovány rozhovory s vybranými respondenty. Nejprve ale dojde k vysvětlení fungování formální organizace Pionýr, tak jak fungovala za komunistického režimu. Zejména bude popsáno fungování, aktivity, povaha členství a postavení ideologie komunismu v organizaci. Tyto informace budou následně důležité právě k analýze rozhovorů s respondenty. Také budou uvedeny podpůrné zdroje informací, které budou kompenzovat menší počet respondentů, než jaký byl zamýšlen na začátku výzkumu. Důvody této změny jsou popsány v limitech výzkumu v rámci metodologické kapitoly.

3.1 Pionýr – historie, fungování, aktivity a ideologie

Jak již bylo řečeno v teoretických východiscích, Pionýr se za minulého režimu řadil k oficiálním organizacím, tedy k těm, jež byly nositeli ideologie. Přípravy na založení pionýrské organizace započaly na jaře roku 1948 a v září bylo rozhodnuto o vzniku pionýrských oddílů s názvem „pionýrské oddíly Junáka“. Spolu s tím se však začaly připravovat základy budoucí organizace a především ideové principy, výchovné cíle a zásady organizační výstavby (Urmanová, 2011: 13).

V dubnu 1949 pak byla do Prahy svolána slučovací konference mládeže ČSR. Ta ustavila Československý svaz mládeže jako jednotnou organizaci mládeže a jeho Pionýrskou organizaci Junáka. Zároveň potvrdila ideové a organizační zásady, symboly, zásady Pionýra, program činností a úlohy při zakládání pionýrských oddílů a skupin. Následně se Pionýrská organizace stala součástí Národní fronty (Urmanová, 2011: 14).

Mimo jiné byly definovány i Pionýrské zásady. Vedle obecných pravidel chování a pionýrských hodnot byl zakotven vztah pionýrů k budování socialismu, komunistické straně zosobněné prezidentem Gottwaldem a Sovětskému svazu. Mimo jiné se zde objevuje i zásada, že Pionýr miluje svou lidově demokratickou vlast. Je hrdý na svůj národ, který pod vedením Klementa Gottwalda buduje socialismus. Miluje svou lidově demokratickou republiku a její armádu, záruku bezpečnosti našeho státu. Druhá zásada, která jasně ukazuje na ideové zaměření celé organizace a výchově dětí k budování socialismu říká, že: *„Pionýr přeje svobodu a mír všem národům, Miluje našeho osvoboditele Sovětský svaz, zemi svobody, míru a socialismu.“* (Urmanová, 2011: 14).

Zásady se v průběhu let a pod vlivem historických okolností měnily. Například v roce 1968 byly sepsány „Programové teze Pionýrské organizace“. Teze byly sepsány na jednání mimořádného pléna ÚR Pionýrské organizace v dubnu 1968. Tyto teze byly

sepsány pod vlivem tehdejších historických událostí a uvolnění, které je známé pod pojmem Pražské jaro. Ústředí Pionýra se tehdy usneslo na několika bodech, které prakticky odmítají politizaci výchovy dětí v Pionýru. Jeden z bodů dokonce říká, že: odmítají formální politickou výchovu pionýrů, uskutečňovanou prázdnými frázemi a bombastickými oslavnými akcemi. Dále tehdy zástupci Pionýra odmítly bezbřehou masovost pionýrské organizace. Odmítli i monopolní a výsadní postavení pionýrské organizace, ale také její ztotožňování s ostatními útvary mimoškolní výchovy, které s organizací nemají nic společného. Společná vize tehdejších představitelů byla, vytvořit dětskou organizaci, jež by spolupracovala i s jinými dětskými organizacemi. Chtěli spolupracovat i s těmi, kteří by byly jinak názorově orientovaní, pokud se však budou hlásit k československé socialistické státnosti. Nová podoba organizace bude navíc vytvářena nezištnou prací mnohých dobrovolných a profesionálních pracovníků – organizátorů dětských kolektivů (Pionýr.cz, 2021).

Na základě tohoto popisu můžeme vidět, že v rámci Pražského jara byla tendence liberalizovat i Pionýrskou organizaci a odloučit ji od státu. Zástupci se snažili Pionýra osvobodit od vazeb na politickou ideologii komunismu a začít s dětmi pracovat na základě jiných hodnot.

Po této době uvolnění přišlo v srpnu 1968 zase utužení režimu a hodnotové postoje Pionýra se nepodařilo modifikovat na základě výše popsaných plánů. Na nějakou dobu sice došlo k rozdělení jednotné organizace dětí a mládeže na řadu svébytných spolků. Jedním z nich byl stále Pionýr, ale začal znovu fungovat i skauting a došlo k obnovení Junáka. Vpád vojsk Varšavské smlouvy však ukončil představy o vytvoření pestré nabídky aktivit pro děti různých zájmů. V roce 1970 byla činnost samostatného Pionýra, stejně jako dalších sdružení, formálně ukončena a na jejich společných základech opět vznikla jednotná organizace, tedy Pionýrská organizace ČSSR a později i Pionýrská organizace Socialistického svazu mládeže (Pionýr.cz a, 2021).

V rámci obnovy a utužení komunistického režimu po roce 1968 se do školství a výchovy mládeže obecně vrátil princip marxismu a leninismu. Čmolík (1979) tento proces definuje jako: „*návrat socialistického charakteru a výchovnou funkci, spojenou s potřebami společnosti*“ (Čmolík, 1979: 201). Čmolík zde také uvádí, že je důležité zabývat se výchovou mladého pokolení k životu a práci v socialismu. Do hojné míry tomu napomáhala právě výchova dětí v Pionýru a Svazu mládeže (Čmolík, 1979: 201). Přítomnost ideologie byla tedy v Pionýru patrná a i velice důležitá. Pionýr působil vedle škol jako další vzdělávací a formovací instituce. V tomto duchu byl zpracován i výchovný

system pro Pionýrské organizace pro jiskry a pionýry (1973). Zde je několik bodů, jaké znalosti by děti v konkrétním věkovém rozmezí měly umět. Je to například: vysvětlit, co je RVHP a vyjmenovat její členy. Nebo obsahuje i bod, který děti nabádá, aby se toho co nejvíce dozvěděly o Pionýrské organizaci V. I. Lenina (Ústřední rada, 1973: 86). Komunistická ideologie tedy byla nedílnou součástí Pionýra. To, jak byla přítomnost ideologie v Pionýru vnímána tehdejšími členy, nás bude ve výzkumu také zajímat.

Co se týče aktivit, které Pionýr nabízel, škála byla opravdu bohatá. V dětech se mělo pomocí vybraných aktivit pěstovat vlastenectví a hrdost, měla se u nich rozvíjet pracovní, studijní a společenská všestrannost. Aktivity, pomocí kterých byly děti vychovávány k národní hrdosti, byly různé. Patřily sem například činnosti kulturní, tělovýchovné, sportovní, turistické či branné. Všechny aktivity měly přispívat k rozvoji všestrannosti budoucího socialistického člověka (Čmolík, 1979: 222). Jako další činnosti můžeme jmenovat Zdravovědu a první pomoc, požární a civilní obranu, ochranu přírody a turistiku či prospěšná činnost. Zde byli pionýři vychováváni k pomoci v domácnosti. Mezi další aktivity patřila i četba nebo zpěv (Ústřední rada, 1973: 30). K aktivitám patřilo i dopisování se zahraničními Pionýry. To mělo přispět k obecnému rozhledu pionýrů. Dopisování mělo rozšířit obzory a vědomosti o přírodních, historických, technických a kulturních pozoruhodnostech ostatních zemí. Pionýři byli i povinni si dopisy, nálepky, fotografie či pohlednice, které jim poslal jejich zahraniční protějšek schovávat a vlepovat do notýsku, který byl neustále k předložení (Ústřední rada, 1973: 86). Nutno poznamenat, že si děti mohly dopisovat pouze s pionýry ze Sovětských zemí.

Pionýr jakožto spolek se po roce 1989 restrukturalizoval a funguje dodnes. Název zůstal stejný, ale podstata byla modifikována. Šlo o složitý proces jakési přestavby, která vedla k vytvoření spolku, jenž je součástí demokratické soustavy organizací občanské společnosti (Pionýr.cz a, 2021).

3.2 Podpůrné zdroje informací

Základem dobře fungující občanské společnosti jsou silné vazby a vztahy mezi lidmi, kteří si navzájem věří. V postkomunistických občanských společnostech můžeme sledovat spíše opak tohoto fenoménu. Důvěra mezi lidmi byla velmi poškozena atmosférou, která zde byla čtyřicet let nastolena, a tak je mezi lidmi, kteří se dobře neznají spíše propast než síť vztahů. Ve většině komunistických zemí přetrvává silná neochota lidí důvěřovat neznámým lidem, a tudíž nedochází k vytváření vazeb, které jsou tolik potřebné pro budování občanské společnosti (Stachová, 2008: 36).

Problémem je, že přetrvává i nedůvěra v dobrovolné organizace, protože za komunistického režimu bylo častokrát členství v oficiálních organizacích povinné (Stachová, 2008: 36). Ukazuje se tedy, že možnost být aktivní, která se otevřela po roce 1989, byla občany přebrána spíše jako možnost konečně nebýt aktivní a nemuset patřit do nějaké organizace (Svítková, 2019: 24). Výzkumy ukazují, že Češi opravdu nejsou ochotní, angažovat se a i svou aktivitou přispívat ke zlepšení podmínek pro život a jsou spíše pasivní. Natálie Motyková (2020) to uvádí ve své práci, kde analyzovala nevolební politickou participaci mladých lidí v České republice. Uvádí, že celkem 85% respondentů se nikdy nepokusilo kontaktovat politika či úředníka. Celkem 89% informátorů uvedlo, že v současné době nepracuje pro žádnou organizaci. Petice nepodepisuje 80% dotázaných lidí a demonstrací se nezúčastňuje 91% lidí nad 31 let. I v ostatních aspektech vyplývá, že se Češi neangažují ve věcech veřejných. Ani u mladé generace to nebylo lepší, naopak, některé hodnoty byly ještě více záporné (Motyková, 2020: 45).

Jak již bylo řečeno cílem této práce je zjistit, zda se na špatném stavu občanské a politické neangažovanosti podepsalo i členství v Pionýru jakožto oficiální organizaci komunistického režimu. Také to zda vybrané respondenty v jejich rozhodnutí ne/angažovat se ovlivnilo i jejich členství v Pionýru, nebo zda za touto skutečností v jednotlivých případech jsou i jiné faktory.

3.3 Analýza jednotlivých rozhovorů

V této části, budou analyzovány jednotlivé rozhovory. Na základě provedení otevřeného kódování budou vybrána nejdůležitější témata u každého rozhovoru a pomocí nich budou zodpovězeny výzkumné otázky u každého jednoho případu. Následovat bude závěrečná analytická diskuze a zhodnocení výsledků výzkumu.

3.3.1 Adam

S Adamem se znám velice dobře a dlouho, tykáme si. Adamovi je 49 let a je vedoucím investičního oddělení v jedné firmě. Rozhovor jsme dělali venku, na zahradě. Adam si k rozhovoru nalil víno a na vyprávění se těšil. Časovou osu dle mých instrukcí kreslil před samotným rozhovorem. Byl v dobré náladě. Jiskrou se Adam stal v roce 1977 v momentě, kdy nastoupil na Základní školu. Pionýrem se stal ve čtvrté třídě, tedy v roce 1981. V roce 1985 se Adam stal Svazákem a končil jako předseda organizace na učilišti v roce 1989. Kromě Pionýra měl ale Adam v komunistickém režimu i jiné aktivity. Byl

součástí střeleckého kroužku od organizace Svazarm a také navštěvoval Sokol. Po Sametové revoluci byl dvanáct let součástí obecního zastupitelstva a již jedenáct let je členem Sboru dobrovolných hasičů v obci, kde žije.

Dětství a dospívání v Pionýru

Zde jsem se v našem rozhovoru zaměřovala hlavně na to, jak o celé účasti v Pionýru Adam mluvil. Z jeho řeči jasně vyplynulo, že Pionýr pro něj bylo aktivní trávení volného času trochu jiným způsobem, než si jako děti byly schopní zařídit. Velký důraz Adam kladl na dobrého vedoucí a i proto má vedoucí samostatnou kategorii. Ukazuje se tedy, že jedním z hlavních důvodů, proč do Pionýra chodit, byl z Adamova pohledu zajímavý a společenský vedoucí. O ideologii začala Adam mluvit sám a hned mě upozornil, že on si žádnou „politickou nalejvárnou“ vůbec nepamatuje a že povinná angažovanost v Pionýru pro ně byla samozřejmost.

(NE)VNÍMÁNÍ IDEOLOGIE A POVINNOST DOCHÁZKY

Vnímání komunistické ideologie v případě Adama v Pionýru nebylo příliš silné. Sám si její přítomnost a vliv neuvědomuje a říká, že nějak organizovaní být museli. Když dospělí byli organizovaní v Komunistické straně, děti musely být organizované v Pionýru: „...protože to byl jako předvoj stranické, žejo. Takže když byli organizovaný dospělí v komunistický straně, tak mládež byla organizovaná v Pionýru.“

Adam přiznává, že ten, kdo do Pionýra nechodil, musel poslouchat připomínky od učitelů, proč nechodí. Kdo se účastnil, tak měl od učitelů pokoj. Zde je tedy vidět, že docházka do Pionýra byla dobrovolně povinná, protože kdo do Pionýra nechodil, byl vystaven připomínkám od učitelů. Docházka byla postavena na dobrovolnosti, ale pokud děti nechtěly mít problémy, nic jiného než chodit do Pionýra jim nezbývalo. Adam zmiňuje i povinnost účasti na stranických akcích, jako bylo stání u pomníčku nebo prvomájový průvod, kam Pionýr musel podle jeho slov vyrazit jako první. Adam tyto stranické akce nazval „předváděčkami“. Je tedy vidět, že povinnost je slovo, které vystihuje charakter docházky. Vnímání ideologie je ale u Adama slabé. Sám přiznává, že ovlivňovat děti musela být velmi jednoduchá věc, ale ani zpětně si takové politické ovlivňování neuvědomuje a říká, že jestli tam ideologie byla, tak velmi skrytě.

„Nee a ani jsem si nějak neuvědomoval, jestli tam nějaká ideologie byla a jestli tam byla, tak to bylo tak skrytě udělaný, že nás to nijak neovlivňovalo..... No tak jako, sme byly malý děti, tak kdyby do nás ten vedoucí chtěl nalejt nějaký moudra skrz stranu a všechny tyhle

politický žvásty, tak by to udělal, aniž bysme to věděli a třeba to i dělal, to já nevím žejo, já to dneska nedokážu posoudit, tenkrát mi bylo deset...dvanáct roků.“

DOBRÝ VEDOUcí

Relativně velkou část našeho povídání o Pionýru se Adam odkazoval na dobrého vedoucího, jehož jméno si dokonce stále pamatuje. Vedoucí byl pro Adama důležitým prvkem, který podle něj i do značné míry ovlivňoval podobu setkání v rámci Pionýra. O vedoucím se konec konců zmiňuje i v rámci vnímání ideologie. Vedoucí se do dětí podle Adamovy výpovědi nesnažil nalévat nějaké politické rozumy, ale spíše to byl kamarád. Větu, ve které mi Adam sdělil, že do Pionýra chodil rád, doplňuje i tvrzením, že to bylo hlavně o vedoucím, který měl na starosti konkrétní aktivity a průběh v rámci pravidelných každotýdenních setkání. Z tohoto vyplývá, že opravdu záleželo na přístupu vedoucího. Konkrétně ten Adamův zajišťoval nenucenost setkání. Adam říká, že měli svého vedoucího rádi.

„Nebylo to nucený. Ale dokážu si představit, že to fakt hodně ovlivňoval ten vedoucí.. ta jeho povaha a to. My jsme toho našeho vedoucího měli rádi a nespojovali jsme si to s nějakou politikou....“

POZITIVNÍ VNÍMÁNÍ PIONÝRA

Z celého našeho rozhovoru jsem měla pocit, že Adam vnímal členství a účast v Pionýru pozitivně. Bylo to ovlivněno zejména dobrým vedoucím, kolektivem kamarádů ale také možností hrát společně venkovní hry, které Adam v rozhovoru zmiňoval nejvíce. Do Pionýra ho nikdo nenutil chodit. Chodil tam rád a to zejména z důvodů, které jsou vyjmenovány výše. Jako děti si účast zde nespojovaly s politikou a i díky vedoucímu vnímaly hlavně vyžití v rámci společných a organizovaných her ve vlastní klubovně. Chodit do Pionýra ho bavilo a měl to rád.

„Bylo to dobrý, měli jsme i klubovnu svojí, bylo to dobrý.... Hrály sme i různý venkovní hry, od šipkovaný, přes já nevím....(smích) třeba i jako stopování v přírodě, já už si to nepamatuju. A vevnitř, žejo tak se psala kronika toho Pionýra, zkoušeli se různý uzly. To je vlastně jako stejný, si dovedu představit, že se to pak učily i děti ve Skautu, jen to bylo pod hlavičkou Pionýra.“

Angažovanost dnes a v posledních letech

Posledním časovým obdobím, na které jsem se ptala, jsou nedávná léta. To znamená v dospělosti od roku 2000. Ptala jsem se hlavně na politickou a občanskou angažovanost, tak jak je definována v teoretické části práce. Takto jsem si i kategorie v rámci tohoto časového období pojmenovala.

POLITICKÁ ANGAŽOVANOST

V posledních letech Adamova aktivita stoupala a narůstala oproti devadesátým letům. Co se týká politické angažovanosti, Adam byl součástí obecního zastupitelstva v obci, kde teď bydlí. Důvodem, proč šel vůbec kandidovat a proč šel do voleb, bylo to, že se mu nelíbilo, že se o věcech jen mluví v hospodě a nic se stejně neřeší. Chtěl tedy aktivně něco změnit, ale fungování zastupitelstva ho natolik odradilo, že se po třech volebních obdobích rozhodl znovu nekandidovat. Sám říká, že už nikdy nechce mít s politikou nic společného. Patrně zde nastalo ono rozčarování, neboť sám dodává, že člověk byl z minulosti (tedy z komunistického režimu) zvyklý být něčeho součástí. Byla to běžná věc, ve které chtěl pokračovat i po Sametové revoluci, ale pak nastalo takové vystřízlivění a on už nechce stát v první řadě. Na mou otázku ohledně účasti na demonstraci nebo stávce odpověděl záporně. Ničeho takového se Adam v posledních letech neúčastnil.

„Spíš ten Pionýr, spíš pozitivně bych to viděl. Že tak, jak byl člověk zvyklej, tak v tom pokračoval dál, protože si myslíš, že to má smysl a pak zjistíš, že né všechno co děláš úplně smysl má. To neznamená, že jsem pasivní, ale necpu se do první řady, protože spousta věcí potřebuje jiný lidi v prvních řadách.“

OBČANSKÁ ANGAŽOVANOST

V rámci této kategorie jsme se s Adamem bavili hlavně na téma angažovanosti ve Sboru dobrovolných hasičů. Zde Adam působí již jedenáct let. Do Sboru nastupoval zejména proto, že tam byl i jeho tchán a na vesnici každý chlap. Argumentuje tím, že hasiči na vesnici být musí, protože de facto oživují obec pořádáním různých akcí. Sám ale říká, že on není z těch aktivních hasičů, neboť dle jeho slov „aktivita už ho přešla“. Adam by od nich i odešel, ale vzhledem k tomu, že ho to k ničemu nezavazuje, tak zůstává. Zde je vidět, že ani zde Adam není příliš aktivní a dokonce uvažuje nad ukončením svého členství u hasičů. Ale protože se po něm aktivita přímo nevyžaduje, zůstává. Co se týká námi zkoumaných jevů, Adam není kromě Sboru dobrovolných hasičů, součástí žádné jiné organizace občanské společnosti, ani na žádnou nepřispívá. V případě komunitního

dobrovolnictví můžeme informace označit za neúplné, neboť v jeho okolí se nenachází nikdo, kdo by vyžadoval přímou pomoc. Kdyby se ale někdo takový objevil, Adam by mu podle svých slov pomohl. Další zkoumaným fenoménem v rámci občanské angažovanosti je pomoc při chystání kulturních akcí v rámci obce a následná účast na nich. Jelikož je Adam dobrovolný hasič, čekala bych, že u těchto akcí bude pomáhat. Není to tak úplně vždy. Když mu v tom nebrání zdravotní komplikace, tak jde a pomůže. Záleží, kdo další je u chystání kulturní akce. Na přichystanou akci však většinou přijde. Nechodí ale vůbec na placené brigády, neboť tuto příležitost přenechává spíše mladším lidem, kteří si potřebují vydělat. Toto mi odpověděl, když jsem se ptala, co ho ovlivňuje v rozhodnutí jít nebo nejít pomoci s přípravami:

„Podle toho, kerý lidi u toho sou. A vo jakou akci se jedná. Třeba když se staví Máj, tak jim někdy pomoc du. Loni, jak mě bolela noha, tak sem nešel, ale jinak pomůžu. Když je brigáda, byť placená, tak tam nejdu, protože tam je celá vesnice, tak ať si vydělaj ty mladý na brigádě. Jinak du třeba zatopit na zábavu. Jinak je tu spousta mladých, aktivních.“

Shrnutí

Adamova zkušenost s účastí v Pionýru je ve skrze pozitivní. Chodil tam za kamarády, hrát venkovní hry a měli dobrého vedoucího. Toto Adam v rozhovoru i několikrát zopakoval, patrně to pro něj bylo v motivaci k účasti důležité. Do Pionýra chodil rád a nikdo ho k účasti nemusel nutit. Co mě překvapilo, bylo například vnímání ideologie v Pionýru. Sám si nic takového neuvědomoval anebo nepamatoval. Ale přiznává, že si vzpomíná, že kdo Pionýra nenavštěvoval, byl vystaven připomínkám učitelů, proč nechodí. Docházka do Pionýra byla tedy dobrovolně povinná.

Adam byl z minulého režimu spíše zvyklý být něčeho součástí a on sám se pokoušel v tomto trendu pokračovat, nicméně ve svých pozdějších aktivitách se zklamal a už příliš nemá chuť na cokoli navazovat. Roli v jeho neangažovanosti hraje hlavně vývoj po skončení komunistického režimu a účast v Pionýru ho v tomto rozhodnutí nijak neformovala.

Adam ke své předchozí angažovanosti uvedl dva hlavní důvody. Důvodem, proč se rozhodl jít kandidovat do obecního zastupitelstva, bylo to, že se mu nelíbilo, jak se o špatných věcech jenom klábosí v hospodě a reálně se nic nezmění. Šel tam tedy s motivací a touhou něco změnit, avšak z průběhu tří volebních období byl natolik znechucen, že už nikdy nechce být součástí zastupitelstva. Další Adamův projev občanské angažovanosti bylo členství ve Sboru dobrovolných hasičů. Sem přišel kvůli svému tchánovi a také proto,

že na vesnici je každý chlap hasič. I odtud má Adam špatné vzpomínky a řekl, že kdyby ho členství zde k něčemu zavazovalo, jistě by už vystoupil.

Co se týká politické angažovanosti, Adam se v posledních letech neúčastnil žádné demonstrace, ani stávky a nepodepsal ani žádnou petici. Zde bychom mohli zmínit pouze účast v obecním zastupitelstvu po tři volební období, kde se v politice zklamal a už nikdy nechce být její součástí. Co se týká občanské angažovanosti, tady je Adamova aktivita poněkud živější. Je součástí Sboru dobrovolných hasičů, avšak není jeden z těch aktivnějších. Spíše pluje s většinou a příliš se neozývá. V rámci komunitního dobrovolnictví by byl ochoten pomoci sousedům, ale nikdo takový v jeho okolí není. S přípravami akcí pomáhá, když mu to dovolí zdravotní stav a když se mu jednoduše „chce“. Přichystaných akcí se pak ale většinou účastní.

Adamova časová osa je uložena v přílohách práce, jako příloha číslo 1. I na ní můžeme vidět, že Adam se více aktivit účastnil za minulého režimu. Po Sametové revoluci byl pouze součástí obecního zastupitelstva a dobrovolných hasičů. U tohoto případu se nepotvrdilo, že by nucené členství v Pionýru v nedemokratické občanské společnosti negativně působilo na občanskou angažovanost po Sametové revoluci. Výsledky výzkumu v případě Adama jsou shrnuty v následující tabulce číslo jedna, ze které jasně vyplývá, že Adam je aktivnější spíše v rámci občanské, než politické angažovanosti.

Tabulka č. 1 Adam

Politická angažovanost		Občanská angažovanost	
Demonstrace	Ne	Účast v OOS	Ano (SDH)
Stávka	Ne	Příspěvek OOS	Ne
Petice	Ne	Spontánní sousedská výpomoc členům komunity v nouzi	Ano (teoreticky)
		Podpora a udržování společenského života komunity formou přípravy různých akcí	Ano

Zdroj: Zpracováno autorkou.

3.3.2 Barbora

S Barborou se znám od vidění. Chodím do jejího krámku poměrně často a i k její účasti v Pionýru jsme se dostaly debatou u ní v obchůdku. Na podzim jsme se bavily o covidové situaci a přešla řeč na minulý režim. Po mé nabídce, být součástí tohoto výzkumu nadšeně souhlasila. Barboře je 52 let a je podnikatelkou. V den rozhovoru byla dobře naladěná a měla vstřícnou náladu. Barbora začala navštěvovat organizaci Pionýr v roce 1976, kdy se stala Jiskrou. Kromě docházky do Pionýra se účastnila ještě kroužku ručních prací a to paralelně s účastí v Pionýru. Pionýrem se Barbora stala v roce 1979 a ve stejné době také začala chodit do Sokola. Po Pionýrovi přirozeně přišel Svazák. Tam Barbora začala chodit v roce 1983 a skončila v roce 1987. Po Sametové revoluci se účastnila jedné demonstrace a podepsala dvě petice. Není součástí žádné organizace občanské společnosti. Ale přiznává, že kdyby věděla, jak věci změnit, určitě by aktivní byla.

Dětství a dospívání v Pionýru

NESNÁŠELA JSEM TO...

Toto bylo první, co mi Barbora řekla, když jsem se jí zeptala, na co si jako první vzpomene. Účast v Pionýru doslova nesnášela a to hlavně z důvodu přílišné formálnosti a organizace. Svého vedoucího si paní Barbora už vůbec nepamatuje, patrně pro ni byl natolik nevýrazný, že ho vymazala z paměti. Vnímala ho spíše jako učitele. Oproti Adamovi nadšeně nepopisuje různorodé aktivity, dokonce si ani nepamatuje, že by tam něco dělali. Podle Barbořiných vzpomínek pouze seděli ve třídě a sem tam si zahráli hru. Přišlo jí, že tam chodí jen proto, aby si vedoucí mohli odškrtnout, že tam byla. Během rozhovoru mi několikrát zopakovala, že jí to nebavilo. Když jsem se ptala, jaké akce jako pionýrka zažila, zmínila hned prvomájový průvod, ze kterého se, podle jejích slov, děti snažily utíkat. Zkrátka tam nechodila ráda, neboť aktivity pro ní byly málo atraktivní.

„Mě to tam nebavilo. Já jsem měla ráda si dělat ruční práce a takový věci a tam se nic takovýho nedělalo a asi ani nic, co by mě zaujalo, když si to nepamatuju. Nemám žádnou konkrétní vzpomínku...“

PIONÝRSKÉ TÁBORY

Tábory byly v tomto rozhovoru samostatnou kategorií a to zejména z toho důvodu, že mi Barbora hodně konkrétně popsala, jak tam fungovala pošta. Tuto kategorii je potřebné zmínit, neboť toto zjištění dotváří obraz důvodů, proč Barbora nesnášela Pionýra. Rodičům do dopisu napsala, že budova, ve které jsou děti ubytované, připomíná věznici nebo nějaký ústav. Byla to dětská bujná fantazie a spíš vtip, než aby to bylo bráno vážně. Nicméně dopis zalepila a obálku hustě pomalovala obrázky. Vedoucí si ji následně zavolala a řekla, že takový dopis se domů rozhodně posílat nebude a Barbora ho před ní musela přepsat, aby slova vězení a ústav zmíněna nebyla. Patrně tedy četli všechny dopisy. Ani účast na táborech Barboru nebavila a nemá na to dobré vzpomínky. Ze všech aktivit jí bavily opět jenom ruční práce. Tábory byly dle jejích slov organizované a povinné a už jenom z podstaty tohoto jí to tam nebavilo.

„Ne, to (ad. Pionýrské tábory) mě taky nebavilo, protože to bylo všechno organizovaný, takový povinný. Prostě támhle to bylo – teď se bude hrát vybíjená, tak všichni museli jít hrát vybíjenou. Jediný, co mě bavilo, když jsem byla na prvním táboře, že tam byly kroužky a bylo tam vaření a byly tam ruční práce, a to mě bavilo, protože to už bylo takový jako vymezený, že se dělalo něco konkrétního.“

IDEOLOGIE A POVINNOST

Barbora přiznává, že chodit do Pionýra bylo zkrátka povinné. O důsledcích toho, kdyby do Pionýra nechodila, nikdy nepřemýšlela. Sama říká, že když se tehdy dětem něco řeklo, tak šly a udělaly to. I proto jí rodiče nemuseli nutit chodit do Pionýra, i když doma na komunisty nadávali. Ideologii si Barbora uvědomuje až zpětně, neboť jako dítě to brala jako běžnou věc, v které vyrůstala a příliš si to neuvědomovala.

„No, tak mě (rodiče) nenutili, vono to tak bylo celkově, že tam ty děti musely chodit. Jakože sme šli do školy, tak jsme šli i do toho Pionýra...protože...takovej byl režim, bylo to povinný, tak sme šli.“

Angažovanost dnes a v posledních letech

Toto období je v Barbořině případě také nepříliš aktivní a bude opět rozděleno na dvě kategorie – občanská a politická angažovanost. Barbora přiznává, že ji v jejím rozhodnutí nebýt příliš aktivní v ani jednom typu angažovanosti neformovalo členství v Pionýru. Z našeho rozhovoru na mě působilo, že to už v podstatě hodila za hlavu, protože

to byla ta minulá doba a teď žije v úplně jiné. Na angažovanost nemá čas z důvodu svého podnikatelského vytížení.

POLITICKÁ ANGAŽOVANOST

Co se týká politické angažovanosti, Barbora se v posledních letech dvakrát účastnila demonstrace. V loňském roce se účastnila demonstrace Milionu chviliek pro demokracii ve svém městě. Letos v únoru na demonstraci za otevření podnikání v Praze. Petici podepsala jednou, v loňském roce, za otevření zoologických zahrad. Stávky se Barbora nikdy neúčastnila. Zde je vidět, že to byly hlavně události spojené s koronavirovou situací, které Barboru donutily být politicky angažovaná. O přílišné aktivitě se však také nedá hovořit. Barbora ale přiznává, že kdyby věděla, jak celé situaci pomoci nebo jak něco změnit, určitě by byla aktivnější.

„Nemám na to čas (smích) a nevím, já vo politiku se nezajímám.....(chvíli jsme debatovali mimo téma o covidové době...a řekli jsme, že je to divná doba) ....Kdybych věděla, jak to změnit, tak bych aktivní byla.“

OBCĀNSKÁ ANGAŽOVANOST

Barbora není součástí žádné organizace občanské společnosti, protože na to podle svých slov nemá čas. V sousedské komunitě je však aktivní a snaží se pomáhat. Popisovala mi situaci, která nastala, když se sousedy vytvořila malou sebe organizaci. V okolí jejího bytu byly svého času tři hospody, které byly v noci velmi hlučné a docházelo k nedodržování nočního klidu a to opakovaně. Se sousedy se tedy rozhodla řešit celou věc s místním městským úřadem, který se jí a jejích sousedů nezastal. Zklamala se tedy v úřadech a říká, že politika je hnus a pravděpodobně by do ničeho podobného znovu nešla. Co se týká individuální pomoci sousedům v nouzi, zde je Barbora aktivní. Pomáhá sousedce, která je na tom zdravotně špatně a v současné době je již v Léčebně dlouhodobě nemocných. I sem za ní Barbora jezdí a snaží se být nápomocná. Co se týká pomoci při přípravách různých akcí, Barbora se tohoto příliš neúčastní, neboť má špatné zkušenosti z minula. Kulturních akcí se pak následně ve svém městě ani neúčastní a raději jede někam, kde lidi nezná. Sama přiznává, že je to hlavně z toho důvodu, že má obchod a zná všechny lidi ve městě. Citace se váže ke zklamání z politického zastoupení ve městě.

„Jednali sme tady ohledně sporu, kolem byly tři hospody a jednali sme ohledně rušení nočního klidu, sme chodili hodně na zastupitelstvo a jednali sme s paní starostkou. Pak se

to vobrátilo proti mně, že na mě podali trestní oznámení, takže sem zjistili, že politika je prostě hnus, nemáte šanci mezi ně se dostat a jakkoliv něco změnit. Je to prostě mafie.“

Shrnutí

V případě Barbory byla zkušenost se členstvím v Pionýru velmi negativní. Nechodila tam ráda a to hlavně z důvodu neatraktivnosti aktivit, které se tam dělaly. Ani vedoucí nebyl příliš výrazný, neboť si ho respondentka ani nepamatuje. Ideologii si uvědomuje až zpětně, ale přiznává, že chodit do Pionýra byla povinnost a ani jí nenapadlo, že by tam nechodila.

V Barbořině rozhodnutí prakticky nebýt aktivní nehraje roli minulé členství v Pionýru. Z našeho rozhovoru vyplynulo, že celého Pionýra prakticky hodila za hlavu. Jako hlavní důvod, proč není příliš aktivní a to ani občansky, ani politicky, udává svou pracovní vytíženost ve svém obchůdku.

Barbora se dvakrát účastnila demonstrace a jednou podepsala petici. Obě aktivity jsou spojené s poslední dobou a koronavirovou situací. Barbora přiznává, že kdyby věděla, jak pomoci, anebo jak zvrátit tuto situaci, byla by aktivní. Co se týká občanské angažovanosti, Barbora se zklamala v zastoupení úřadů a je velice pravděpodobné, že něco podobného už asi nezorganizuje. V rámci komunitního dobrovolnictví je Barbora aktivnější. Snaží se pomoci sousedce, která je na tom zdravotně špatně. Příprav kulturních akcí se však neúčastní a jezdí se vždy podívat někam jinam, kde nikoho nezná.

V tomto konkrétním případě nelze prokázat negativní vliv členství v Pionýru na občanskou angažovanost po Sametové revoluci. Barbora Pionýra nesnášela, ale to není hlavním důvodem, proč není občansky ani politicky aktivní.

Barbořina čára života je uložena v přílohách jako příloha číslo II. a ukazuje, že její aktivita je srovnatelná v obou zkoumaných obdobích. Tabulka číslo dva shrnuje Barbořiny občanské a politické aktivity.

Tabulka č. 2 - Barbora

Politická angažovanost		Občanská angažovanost	
Demonstrace	Ano - dvakrát	Účast v OOS	Ne
Stávka	Ne	Příspěvek OOS	-
Petice	Ano - jednou	Spontánní sousedská výpomoc členům komunity v nouzi	Ano
		Podpora a udržování společenského života komunity formou přípravy různých akcí	Ne

Zdroj: Zpracováno autorkou

3.3.3 Cyril

Cyril je dlouholetým kamarádem mých rodičů, znám ho od dětství. Hodně podporuje vzdělání, a proto byl z mé nabídky na rozhovor nadšen. Musím říct, že jeho pohled na Pionýra a ostatní zkoumané aktivity přinesl úplně jiný vzduch do tohoto výzkumu. Cyril se stal součástí Pionýra v roce 1978, kdy se stal Jiskrou. V roce 1982 se pak už posouval do Pionýra, jehož byl členem do roku 1985. V roce 1983 se navíc Cyril stal hráčem basketbalového týmu a také docházel do tehdejšího filmového klubu Českosovětského přátelství. Jako jediný ze všech respondentů Cyril nikdy nepřešel do Socialistického svazu mládeže a nestal se tak svazákem. Po Sametové revoluci byl Cyril nejaktivnější ze všech dotazovaných. V roce 1996 se stal součástí regionální části ČSSD, kde podle svých slov nepůsobil na politické, ale spíše na kulturní úrovni. Z ČSSD vystoupil v roce 2000. Od té doby, co je finančně samostatný, takže od devadesátého roku pravidelně z platu odesílá příspěvky instituci, ve které je umístěn jeho bratr, který je od malička odkázán na pomoc druhého člověka. S manželkou navíc přispívají na neziskovou organizaci, kterou založil právě její spolužák. Často se do organizace jedou podívat, když mají cestu kolem.

Dětství a dospívání v Pionýru

U Cyrila bylo vnímání Pionýra velice pozitivní. Bylo vidět, že na něj rád vzpomíná. Účastnil se ještě Svazu česko-sovětského filmového přátelství a byl součástí basketbalového týmu. Tato doba je u Cyrila rozčleněná na tři kategorie.

POZITIVNÍ VNÍMÁNÍ PIONÝRA A OSTATNÍCH TEHDEJŠÍCH AKTIVIT

Cyril vnímá členství v Pionýru pozitivně a jako dobrou věc v tehdejší době. Řekl mi, že spolu s ostatními měli společný cíl a vyvíjeli společnou činnost. Bavilo ho setkávat se zde se spolužáky, plnit aktivity, které jim vedoucí připravovali venku. Ať už to bylo cvičení nebo úklid okolí, nikdo se dle Cyrila necítil být ponižován nebo využíván. Veškeré aktivity tak vnímal pozitivně. Popisuje i povinnou účast na vědomostní soutěži, která byla podle jeho slov úžasná, neboť vždy patřili k těm lepším. Pionýr pro něj byl vhodnou alternativou trávení volného času. Kromě Pionýra se tedy účastnil ještě filmového Svazu, který vnímal jako rozšíření obzorů a poučení o cizí kultuře. I ruštinu dodnes vnímá jako dobrou věc, která mu sem tam slouží i v práci. Veškeré aktivity tedy i zpětně vidí jako přínosné a z některých dodnes čerpá.

„Ale musím říct, že to nebylo jako špatný ty filmy. Nebo jsem tak jako vnímal, že mi to dávalo malinko širší obraz, obecně, malinko. Jestli to byl Sovětský svaz nebo ne. Čím víc, jak se říká takové to okřídlené: čím víc jazyků znáš....já bych jako osobně ani nijak nehanil tu ruštinu v té době ani to, že se člověk setkával s ruskými, tedy sovětskými vojáky, že člověk prostě viděl i nějakou tu tvorbu ze Sovětského svazu, byť někdy byla političtější, někdy z reálného života.“

UBÝVÁNÍ VEDOUČÍCH

Konkrétně v tomto rozhovoru se ukázalo, jak skutečně důležitá byla osobnost vedoucích v Pionýru. Cyril mi popisoval situaci, kdy v polovině osmdesátých let začali vedoucí ubývat. Patrně proto, že se ve vyšších patrech lokální politiky někomu nelíbilo, jak vedoucí děti vedou. I proto tito vedoucí byli nahrazováni vojáky z místních kasáren. Cyrilovi se vybavil konkrétně voják, kterému přezdívali Gebas. Většina kvůli němu do Pionýra přestala chodit, neboť se ukázalo, že se nevhodně chová k dívkám v oddíle. I proto Cyril z celého Pionýra vnímá negativně hlavně jeho konec, neboť klasičtí vedoucí zmizeli a nahradili je takoví vojáci, kteří pravděpodobně ani nevěděli, jak se takový oddíl vede. Jinak ale Cyril má na předchozí vedoucí krásné vzpomínky. Vedoucí pro něj byli zajímaví a nabízeli mu určitou alternativu oproti tomu, co měl doma za zázemí. Jeho otec

byl totiž přesvědčený komunista, který byl dokonce i předsedou občanského bloku a spravoval tři paneláky. Cyril však přiznává, že jeho otec z toho nikdy nic neměl. I s odstupem však vnímá předchozí vedoucí velice pozitivně.

„Předtím bývali vždy dva (vedoucí). Byla tam inkluze, to bylo zajímavý, že vždycky nás vedla nějaká holka s nějakým klukem a ty to měli dobře rozdaný. Uměli nás prostě zaujmout všechny, takže nevnímám to určitě nijak negativně, takhle zpětně.“

VLIV IDEOLOGIE A POLITIKY

Cyril jako jediný z mých respondentů nechodil následně po Pionýru do Sovětského svazu mládeže. I proto musel na učilišti poslouchat poznámky zejména od jednoho staršího spolužáka, proč nechodí do SSM. Co se týká vnímání ideologie a politiky v Pionýru, Cyril říká, že si nic takového přímo na pionýrských setkáních neuvědomoval a ani nepamatuje. Ani na Pionýrských táborech ideologie nepromlouvala a spíše to zde děti učilo starat se sám o sebe. Co si však vybavil s nechutí, jsou prvomájové průvody. Říkal, že na rozdíl od klasických setkání, kde byla podporována zejména dětská kreativita a rozvoj, zde byla plně znatelná a přítomná ideologie komunismu. Průvody podle něj byly naprosto nepřirozené a nepříjemné. Jako nepříjemné označil i nabádání ředitele školy, aby se děti co nejvíce veselily a měly na rtech široký úsměv. Vnímá je tedy velmi negativně.

„Joo, prvomájový průvody jsme vnímali špatně. Protože to bylo právě takový umělý. Tohle všechno, co jsme se bavili, tak to byla přirozená součást dětského života, ale prezentovat se někde na tom prvním máji a bejt celej šťastnej a vysmátej, to bylo..prostě nám to nebylo vlastní. Tady i ty vedoucí, který nás vedli, bylo vědět, že na ně tlačí (...).“

Angažovanost dnes a v posledních letech

Stejně tak jak byl Cyril aktivní v devadesátých letech, ve své aktivitě pokračuje i dnes. Přiznává, že ho v rozhodnutí být občansky aktivní formovalo i členství v Pionýru a inspirativní vedoucí. Dodává ale, že ho negativně formovalo i domácí zázemí a že chtěl svému otci dokázat, že to jde i jinak, než jak ho celý život přesvědčoval.

OBČANSKÁ ANGAŽOVANOST

Cyril přispívá na organizace občanské společnosti. Jednak jsou to příspěvky do denního stacionáře, kde je trvale ubytovaný jeho bratr, který je od malička odkázaný na pomoc druhého člověka. Tam přispívá již od té doby, co je samostatně výdělečně činný. Dále s manželkou podporují organizaci občanské společnosti, kterou vede její spolužák

z vysoké školy. Když mají cestu okolo, rádi se tam jdou podívat. Cyril je dále členem Rady zaměstnanců ve firmě, kde pracuje. Nechtěl to nazývat odbory, neboť ty chápe jako populistickou organizaci. K angažovanosti ho vede obyčejná lidská slušnost a sounáležitost a řídí se heslem: Bud' rád, že můžeš prospět. Co se týká dalších námi sledovaných projevů, Cyrilovi není cizí ani pomoci v sousedské komunitě. Jeho manželka se stará o sousedku, která na tom není zdravotně dobře. Když je zapotřebí cokoliv přestěhovat nebo vyměnit žárovku, jde a pomůže. Navíc nakupuje sousedům, kteří za ně vytírali schody, když byla jeho manželka těhotná a posléze, když měli doma malou holčičku. Avšak příprav kulturních akcí se neúčastní z důvodu pracovní vytíženosti. Na kulturní akce však chodí rád.

„Příprav ne. Je to dáno...nechci se na to vymlouvat, ale je to dáno opravdu tím, že jsem opravdu hodně pracovní vytížen, ale nebráním se žádný akci.“

POLITICKÁ ANGAŽOVANOST

Cyryl se v posledních dvaceti letech neúčastnil žádné demonstrace ani stávky. Petici podepsal před půl rokem v práci za zlepšení pracovních podmínek a prostředí. Podle něj se v Čechách zatím neudáli tak silné události, které by ho donutily jít na demonstraci.

„Asi jsem tady nevnímal nějakou událost tak silně, aby mě natolik oslovila.“

Shrnutí

Jak již bylo řečeno, Cyrilova zkušenost s angažovaností v Pionýru byla ve skrze pozitivní. Negativně vnímal pouze konec Pionýra, když jim vedoucí nahradili vojáci. Ideologii podle svých slov na běžných setkáních nevnímal. Do paměti se mu také vryly nucené prvomájové pochody, které neměl rád, neboť zde byla ideologie komunismu více než přítomná. Pozitivní obraz o Pionýru jako o vhodné alternativě trávení volného času, mu to však nezkalilo.

Konkrétně u Cyrila hraje Pionýr v rozhodnutí angažovat se větší roli než u předchozích dvou respondentů. Sám říká, že Pionýr a hlavně vedoucí v něm ho pozitivně formovali jak v občanské společnosti, tak v aktivitě. Dalším důvodem pro jeho větší angažovanost je jeho domácí zázemí a jeho otec, který byl aktivním komunistou a kterému chtěl ukázat, že to jde i jinak.

Cyryl se angažuje zejména v rámci organizací občanské společnosti, konkrétně je donátorem dvou organizací občanské společnosti. Sám se ještě navíc účastní Rady zaměstnanců ve firmě, kde pracuje. Ani péče o lidi v sousedské komunitě mu není cizí.

Rád pomůže starším sousedům, kteří se o sebe už příliš starat nemohou. Příprav akcí se neúčastní z důvodu zvýšené pracovní vytíženosti. Na připravenou kulturní akci pak ale rád zajde. V rámci jeho politické angažovanosti můžeme pozorovat menší aktivitu než u angažovanosti občanské. Demonstrace ani stávky se nikdy neúčastnil a petici podepsal pouze jednu, před půl rokem v práci.

Pro svou angažovanost Cyril uvedl hned několik důvodů. Jedním z nich byl právě odkaz Pionýra. Dalším důvodem bylo částečně vyvrátit svému otci jeho přesvědčení a ukázat mu, jakým směrem se dnes dá jít. K občanské angažovanosti ho pak vede obyčejná lidská slušnost a sounáležitost.

Cyrilova časová osa je součástí přílohy číslo III. pod rozhovorem s ním. Můžeme z ní vidět, že jeho aktivita dnes je téměř srovnatelná s aktivitou tehdy v komunistickém režimu. Kromě Pionýra totiž navštěvoval ještě Svaz Česko-sovětského filmového přátelství a byl součástí basketbalového týmu. Cyrilovi dnešní aktivity jsou shrnuty v tabulce číslo tři.

Tabulka č. 3 – Cyril

Politická angažovanost		Občanská angažovanost	
Demonstrace	Ne	Účast v OOS	Ano – Rada zaměstnanců
Stávka	Ne	Příspěvek OOS	Ano – prakticky třicet let
Petice	Ano - jednou	Spontánní sousedská výpomoc členům komunity v nouzi	Ano
		Podpora a udržování společenského života komunity formou přípravy různých akcí	Ne – akcí se pouze účastní

Zdroj: Zpracováno autorkou.

3.3.4 Dana

S Danou se znám necelý půl rok. Je jí 49 let a pracuje na částečný úvazek jako sociální pracovníce v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež (NZDM). Na druhý půl úvazek je čalounice. Sešli jsme se v NZDM v příjemném prostředí. Dana měla hektický den a náš rozhovor byl dvakrát přerušen ze strany klienta. Dana se stala Jiskrou s nástupem do školy v roce 1979. Do Pionýra přešla v roce 1982 a v roce 1987 se stala Svazákem a tam dokonce i členkou okresního pléna. Svazákem byla až do roku 1990. Kvůli nepříznivé finanční situaci v rodině nenavštěvovala žádný kroužek, ty totiž byly, dle jejich slov za poplatky. Ty si její rodiče nemohli dovolit. Jako jedinou aktivitu po Sametové revoluci uvádí Dana spravování florbalového oddílu, kde působila 12 let. Od roku 2016 je členkou majetkové komise města, kde žije. Co se týče aktivity v rámci politické angažovanosti, za posledních dvacet let podepsala jen jednu petici. V loňském roce za zachování historického rázu budovy městské knihovny.

Dětství a dospívání v Pionýru

Dana přešla z organizace Pionýr do SSM v roce 1987 a o tři roky později končila jako členka okresního pléna SSM. To byla organizace, která koordinovala aktivity v celém SSM v rámci Pardubického kraje. Dana na Pionýra vzpomíná spíše jako na povinnou docházku někam, kde byli i její spolužáci, se kterými měla špatné vztahy.

PIONÝR JAKO POVINNOST

Daně se do Pionýra chodit nechtělo, brala to jako nucenou docházku někam, kde to neměla ráda. Toto vnímání mělo jeden hlavní důvod, a sice že byla psychicky šikanovaná od svých spolužáků. A protože jednou ze skupin Pionýra byla skupina školní, Daně se za spolužáky po celém dni znovu nechtělo. Šikana byla zapříčiněna tím, že Danina rodina byla tehdy ve špatné finanční situaci, a proto si její rodiče nemohli dovolit kupovat věci, které byly pro její vrstevníky normou. Navíc její rodiče z Pionýra také nebyli nadšení, její otec byl syn kulaka, takže to za komunistického režimu opravdu neměli jednoduché. Rodiče Danu víceméně museli nutit do Pionýra chodit, a když se „ulila“, musela pak vysvětlovat, proč nepřišla. Z důvodu finančních problémů její rodiny Dana neměla ani žádný jiný kroužek. V Pionýru ale jinak hráli hry a dost často chodili ven. Nicméně kvůli šikaně a špatným vztahům se spolužáky Dana na Pionýr nevzpomíná dobře.

„Nucený schůzky, na který se mě moc nechtělo. Já jsem nebyla úplně zapálený člen. Protože tím, že ve třídě jsme to měli tak jako zvláště a tím, že jsem byla tak trošičku jako

šikanovaná, ne teda fyzicky ale psychicky. Protože moji rodiče na tom nebyli finančně až tak dobře, jako ti ostatní, takže jsem neměla spoustu věcí, který měly jiný děti (...) ty vztahy v té třídě nebyly úplně ideální, a protože jednou z těch pionýrské skupin byla ta skupina školní, tak se mě úplně tak moc nechtělo, když jsem s nima byla celý den na vyučování, tak ještě s nima trávit čas po vyučování, takže se mě tam úplně nechtělo chodit, ale bylo to povinný.“

PROMĚNLIVOST VEDOUČÍCH

Když Daně nebyla motivací k docházce parta kamarádů, jak to bylo u dvou mužských respondentů, ptala jsem se jí ještě na motivaci ve vedoucím oddílu. Ani to však Danu příliš nenutilo chodit do Pionýra. Patrně to je jen další faktor, proč na Pionýra nevzpomíná dobře. Říká, že vedoucí se jim hodně střídali a že některý byl lepší a některý horší. Následně záleželo i na typu schůzky, zda byla venku nebo ve třídě. Pro Danu jednoznačně nebyl vedoucí tou hlavní motivací, proč chodit do Pionýra. Později si ale i ona sama stala asistentem pionýrského vedoucího.

„(...) když jsme už byli v Pionýru, tak se nám tam ty vedoucí už jako střídali. Některý byli horší některý lepší. A když jsem byla starší, když jsem přešla na střední školu, tak jsem chvíli dělala jako pionýrskéjm vedoucím, takovýho jakoby asistenta, coby Svazák, ale to bylo asi tak dva roky.“

IDEOLOGIE A SAMOZŘEJMOST DOCHÁZKY

Ačkoliv Dana říká, že nad ideologií v té době nepřemýšlela, jedním dechem dodává, že zkrátka proto, aby měla dobrý posudek a mohla se hlásit na školu jí nic jiného, než poctivě chodit do Pionýra nezbyvalo. Docházku brala jako naprostou samozřejmost a povinnost, kterou tak vnímala. Ideologii si zpětně sice uvědomuje, ale není to nic, nad čím by přemýšlela a už to spíš hodila za hlavu. Samozřejmá byla i účast na prvomájových průvodech nebo na kladení věnců v obci. Opět nad tím nijak hluboce nepřemýšlela a šla tam, kam jí poslali. Na pionýrských táborech Dana nikdy nebyla, a proto nemůže posoudit přítomnost ideologie tam. Toto mi odpověděla na otázku, zda v Pionýru vnímala ideologii: *„V té době? Nevím, v té době jsem nad tím asi zase až tak nepřemýšlela. Prostě bylo to povinný, jako spousta věcí bylo povinných a člověk to tak jako nevnímal. Prostě proto, abys měla klid a aby ti napsali dobrej posudek a mohla jsi jít studovat, kam si chtěla, tak ti nic jinýho nezbyvalo.“*

Angažovanost dnes a v posledních letech

Z rozhovoru vyplynulo, že Dana byla mnohem aktivnější v rámci občanské angažovanosti. V posledních třech letech ale její angažovanost klesá. Na mou přímou otázku, zda za to, že není příliš aktivní může její zkušenost z Pionýra, mi odpověděla, že na to už nějak zapoměla a že to určitě není ten hlavní důvod. Jako i u předchozích respondentů je tato časová etapa rozdělena na občanskou a politickou angažovanost.

POLITICKÁ ANGAŽOVANOST

Co se týká politické angažovanosti, Dana není příliš aktivní. Demonstrací ani stávek se v posledních letech vůbec neúčastnila. Petici za poslední léta podepsala jednou a to za zachování historického rázu budovy, kam bude přestěhována městská knihovna. Ačkoliv petici podepsalo více lidí, městský úřad si stejně prosadil moderní ráz budovy. Z toho, jak o tom Dana mluvila, bylo vidět, že byla tímto rozhodnutím a postupem úřadů zklamaná. V tomto případě to na mě působilo tak, že je Dana k tomuto způsobu vyjadřování názoru skeptická.

„Když už teda tu anketu nějakým způsobem vypíší, s tím, že chtějí znát názor lidí, tak by k tomu měli přihlídnout a ne si teda pak sami udělat co chtějí, že jo. Nicméně to stejně žádný účinek asi moc nemělo, alespoň podle posledních zpráv. On to koronavir všechno trochu zbrzdil, takže uvidíme.“

OBČANSKÁ ANGAŽOVANOST

V rámci občanské angažovanosti byla Dana aktivnější. Dvanáct let působila jako sekretářka místního florbalového týmu, neboť tam hrál její syn, se kterým chtěla strávit více času. Postupem let se dostala i do komise rozvoje florbalu. Dojížděla kvůli tomu do Prahy a působila tam pět let. Florbal pro ni podle jejích slov byl jako druhá rodina. S angažovaností ve florbalovém týmu skončila před třemi lety, a to hlavně ze zdravotních důvodů. Bylo to pro ní psychicky i fyzicky náročné a tak už chce spíše odpočívat. Dodnes je však stále členkou majetkového výboru při městě, kde žije. Na organizace občanské společnosti přispívá, ale jen velmi zřídka. Sama říká, že všem sbírkám nevěří a přispívá jen na ty, které dobře zná a kde ví, kam peníze reálně putují. Co se týká komunitního dobrovolnictví, je Dana velmi aktivní. Tuto angažovanost připisuje tomu, že pracuje v Charitě, a tak to z její povahy vyplývá. Stará se o starší sousedku, pomáhá jí s nákupy a běžnými opravami v bytě. Do příprav kulturních akcí se zapojuje a následně se i účastní. Většinou na nich působí jako dozor.

„Nějaký dětský dny a dny pro rodinu a tak podobně, ať už teda teď jakoby při práci, protože se tam zapojujeme jako Charita nebo i dřív právě jako člen florbalového oddílu. Dělal se i různé náборы a takový, takže se chodilo i do škol. A takový různé akce ať už pořádány městem nebo i my jako oddíl jsme pořádali.“

Shrnutí

Danina zkušenost s Pionýrem nebyla ani pozitivní, ani negativní, spíše bychom to mohli nazvat jako neutrální. Do Pionýra sice nechodila ráda, ale to bylo dáno zejména špatnými vztahy s jejími spolužáky, kteří jí psychicky šikanovali. Na schůzky se jí tak pochopitelně příliš nechtělo. Motivací jí nebyl ani oddílový vedoucí, neboť ty se konkrétně u ní dost často střídali, a tak si k žádnému ani nestihla udělat jakýkoliv vztah. Ideologii si uvědomuje až zpětně a tehdy jí to nepřišlo. Byla to zkrátka povinnost k tomu, aby měla snazší život. Zkušenost s Pionýrem je tedy neutrální.

Konkrétně u Dany nehraje v její dnešní neangažovanosti roli minulé členství v Pionýru. To nehrálo roli ani, když byla aktivní v rámci florbalového týmu. Na Pionýra zkrátka zapoměla a hodila ho za hlavu podobně jako Barbora.

Dana se dnes již angažuje pouze v rámci majetkové rady města. Předtím byla dvanáct let sekretářkou florbalového týmu, kde své členství ukončila ze zdravotních důvodů. Je aktivní v rámci komunitního dobrovolnictví. Pomáhá své starší, nemocné sousedce a je aktivní při přípravách kulturních akcí, kterých se pak následně i účastní. Na organizace občanské společnosti přispívá zřídkakdy a to jen na ty ověřené a důvěryhodné. Co se týká politické angažovanosti, zde Dana není příliš aktivní. Neúčastnila se demonstrace ani stávky. Petice za poslední léta podepsala pouze jednu za zachování historického rázu budovy, kam má být přestěhována městská knihovna.

Hlavním důvodem Dany k angažovanosti ve florbalovém týmu byl její syn. S ním chtěla strávit čas, který na něj neměla v dětství, neboť jí manžel po rozvodu zanechal dluhy. Ona se tak jako matka samoživitelka musela hodně otáčet, aby vše splatila a v dětství na něj neměla čas. I proto se více zapojovala v rámci organizace florbalu a zůstala u toho celých dvanáct let, než před třemi lety ze zdravotních důvodů skončila.

Danina čára života je uložena v příloze číslo IV a je tedy součástí přepisu rozhovoru s ní. Z její čáry života vyplývá, že byla aktivnější po Sametové revoluci. To ale bylo zapříčiněno i tím, že její rodina neměla na kroužky a další aktivity v jejím dětství peníze. Účastnila se tak pouze Pionýra. U Dany se nepodařilo prokázat, že by na její

angažovanost nebo neangažovanost mělo vliv minulé členství v Pionýru. Její současné aktivity shrnuje tabulka číslo čtyři.

Tabulka č. 4 - Dana

Politická angažovanost		Občanská angažovanost	
Demonstrace	Ne	Účast v OOS	Ano – Majetková rada města
Stávka	Ne	Příspěvek OOS	Ano – nepravidelně
Petice	Ano - jednou	Spontánní sousedská výpomoc členům komunity v nouzi	Ano - aktivně
		Podpora a udržování společenského života komunity formou přípravy různých akcí	Ano - aktivně

Zdroj: Zpracováno autorkou.

3.3.5 Ema

S Emou se znám dlouhá léta, prakticky od mého dětství. Emě je 54 let a pracuje jako přepážková pracovnice na poště v naší obci. Rozhovor proběhl při kávě a v dobré náladě. Ema se stala Jiskrou v roce 1972, potom následoval Pionýr, a to od roku 1977 do roku 1980. Současně s docházením do Jisker, chodila také na hudební výchovu do místní Základní umělecké školy. Současně s Pionýrem pak chodila do Dívčího klubu, kde se děvčata učila šít, vařit nebo vyrábět různé dárečky. Od roku 1980 do roku 1984 chodila Ema do Sovětského svazu mládeže. Po Sametové revoluci a devadesátých letech, Ema s manželem založila rodinu a to byla její hlavní starost. V rámci občanské angažovanosti můžeme jmenovat její aktivitu při obci, kde působí od loňského roku jako kronikářka. V rámci politické angažovanosti byla aktivní podpisem petice svému kandidátovi do senátních voleb.

Dětství a dospívání v Pionýru

Ema na Pionýra vzpomíná velice pozitivně. Jako méně pozitivní pak vidí členství ve Svazu mládeže, neboť si to nespája s nějakou konkrétní aktivitou. Zkrátka byla

jednou za čas schůze a to bylo vše. Činnost Svazu mládeže na gymnáziu považuje za bezvýznamnou. Zároveň si nepamatuje, že by do SSM museli chodit všichni. Tato časová etapa je u Emy rozdělena na dvě kategorie

POZITIVNÍ VNÍMÁNÍ PIONÝRA

Ema vyrůstala na vesnici takřka bez vrstevníků, a tak byla ráda, když mohla chodit někam do kolektivu. Ať to byla hudební výchova, Dívčí klub nebo Pionýr. Do Pionýra navíc chodila ráda kvůli jejich bezvadné vedoucí, kterou si vybavila jako první při zmínce o Pionýru. Podle Emy to byla fajn ženská, která ještě spolu se svým manželem vymýšlela dětem různorodé aktivity. Chodili na procházky, hráli hry nebo jim vedoucí připravila šipkovanou. Dokonce díky ní umí Ema dodnes morseovku. Její oddíl tedy jen neseděl ve třídě, ale aktivně společně trávili volný čas. I podle Emy hodně záleželo na vedoucím, který měl veškeré aktivity ve své gesci. Do Pionýra chodila ráda kvůli vedoucí, ale i kvůli aktivitám, které byly diametrálně jiné, než doma. Rodiče jí vůbec nemuseli nutit k docházce. Chodila, protože chtěla.

„Co mě jako první napadne? Tak to mě napadne naše vedoucí, kterou jsme tam měli, protože to byla jako hrozně fajn ženská, myslím si, že se nám hodně věnovala (...) Chodilo se na procházky, hry, šipkovaný, prostě taková jako zábava... dyť díky ní já dodneška umím morseovku a to si myslím, že docela dobře noooo.“

(NE)VNÍMÁNÍ IDEOLOGIE

Politiku ani ideologii si Ema s Pionýrem nespojuje, nepamatuje si na žádné přednášky nebo politické agitace v rámci Pionýra. Ani učitelé neměli výtky ke spolužákům, když někdo do Pionýra nechodil. Ema však neví, jestli tato skutečnost nebyla následně zahrnuta do posudku na střední školy. Jediné co zmiňovala, byla povinná, stoprocentní účast na prvomájových průvodech, ta byla samozřejmá. Tehdy museli mít Pionýři vždy viditelný kroj, tedy košili a hlavně šátek. I když sněžilo nebo nebylo úplně teplé počasí, nesměli mít na sobě přes košili svetr. Pokud ho potřebovali, museli si ho dát pod košili, anebo když procházeli kolem tribun, museli si svetr sundat. Nebrala to však jako nějaké týrání a vzpomíná na to s úsměvem na rtech. Toto byl tedy jediný projev ideologie komunismu, který si Ema s Pionýrem spojuje.

„Samozřejmě, že na prvního máje jsme museli jít do průvodu, to jako byla podmínka, muselo se stoprocentní účast bejt, muselo se v pionýrském a to tak, že šátek a košile musely bejt navrch. Když byla velká zima, tak jsme svetry museli mít pod košili a nebo než jsme

prošli před tribunou, tak jsme si to museli sundat, abysme byli všichni jednotný (smích), jo to bylo jako jo. A byly doby, že i chumelilo na prvního máje. Ale zase to neberem jako tejrání, prostě tak to bylo žejo.“

Angažovanost dnes a v posledních letech

Emy není příliš aktivní a to ani občansky ani politicky. V ani jednom typu angažovanosti není příliš zainteresovaná. U ní za to ale podle jejích vlastních slov nemůže členství v Pionýru ale její lidská povaha, kdy se spíše snaží být stranou a moc „nevyčuhovat“.

POLITICKÁ ANGAŽOVANOST

Emy politická angažovanost je relativně plochá. Kromě toho, že jednou podepsala petici, aby její senátní kandidát mohl kandidovat do Senátu, se ani jednou za posledních dvacet let neúčastnila ani demonstrace, ani stávky. Veřejná činnost jí podle jejích slov neláká. Nabízeli jí i možnost kandidovat do obecního zastupitelstva, ale odmítla. Nechce se zkrátka nikde angažovat.

„Já si myslím, že je to spíš moje povaha jako lidská, že tak jako spíš no, být tak jako trošku stranou a moc nevyčuhovat. Ale tak jako, zase si nemyslím, že bych byla tak nějak, jak bych to řekla, já bych neřekla neprůbojná, protože si tak myslím, že bych něco doto, ale tak si myslím, že v týhle veřejný činnosti, to mě tak nějak neláká.“

OBYČANSKÁ ANGAŽOVANOST

Z hlediska občanské angažovanosti se u Emy dá počítat, že působí jako kronikář obce od loňského roku. Občas přispěje na organizaci občanské společnosti, ale jen za předpokladu, že je pro ni důvěryhodná. Z těch, na které přispívá, Ema jmenovala například sbírku Pomozte dětem, nebo Konto bariéry. U komunitního dobrovolnictví také nelze hovořit o nějaké přílišné aktivitě. Ema je plně vytižená starostí o nemocnou maminku. Navíc i občas pomáhá se starostí o hendikepovaného synovce, který je v její sousedské komunitě. Příprav akce se účastnila pouze jednou. Na připravené akce ale ráda zajde. Jako důvod k neangažovanosti uvádí svou pohodlnost.

„Jednou jsem připravovala Mikulášskou besídku ve spádové obci, ale to bylo jenom jeden rok, ale jinak neto, aktivně se nepodílím.“

Shrnutí

Emina zkušenost s angažovaností v rámci mládežnické organizace Pionýr byla veskrze pozitivní. Ráda vzpomíná hlavně na svou vedoucí, která je uměla zaujmout a vymýšlela pro ně výborné aktivity. Ema si tak Pionýra nespojuje s přílišnou ideologií a žádnou politickou agitaci si nevybavuje. Ideologie komunismu na ní dýchala jenom na prvomájových průvodech, kde museli mít viditelně na sobě pionýrskou košili a šátek, i když chumelilo. Do Pionýra chodila ráda a ráda na to vzpomíná.

U Emy nehraje minulost v Pionýru velkou roli. Sama říká, že za její neangažovaností stojí hlavně její povaha a snaha příliš nevyčuhovat a nebýt na očích.

Celá Emina angažovanost spočívá hlavně v tom, že působí jako kronikářka obce. Občas přispívá na prověřené organizace občanské společnosti a sbírky. Aktivně však není součástí žádné organizace. V rámci komunitního dobrovolnictví se aktivně neúčastní ani příprav kulturních akcí. Jde tam až posléze jako účastník. Starost o sousedy je u Emy nahrazena plnou péčí o vlastní již nemohoucí maminku. Dále Ema pomáhá se starostí o svého hendikepovaného synovce.

Hlavním důvodem k Emině neaktivitě je podle ní její pohodlnost. Nechce být ničeho součástí a vyhovuje jí to tak, jak to je. Nicméně ani tak nelze u Emy prokázat negativní vliv členství v Pionýru na její občanskou angažovanost po Sametové revoluci. Toto členství jí ale neovlivnilo ani pozitivně, ač tam chodila ráda, nyní se neangažuje téměř vůbec.

Emina čára života je uložena v přílohách pod číslem VI. Jasně z ní vyplývá, že Ema byla aktivnější za komunistického režimu a že nyní je její angažovanost téměř na nule. Její nynější aktivity jsou jako u ostatních respondentů shrnuty v tabulce číslo pět.

Tabulka č. 5 - Ema

Politická angažovanost		Občanská angažovanost	
Demonstrace	Ne	Účast v OOS	Ne
Stávka	Ne	Příspěvek OOS	Ano – nepravidelně
Petice	Ano - jednou	Spontánní sousedská výpomoc členům komunity v nouzi	Ano – pomoc v rodině
		Podpora a udržování společenského života komunity formou přípravy různých akcí	Ne – ale akcí se pak účastní

Zdroj: Zpracováno autorkou.

3.4 Shrnutí výsledků výzkumu

Analýza měla přispět do diskuze nad důvody nízké úrovně angažovanosti občanů v postkomunistických státech Střední a Východní Evropy. Neuspokojivý stav občanské společnosti bývalých komunistických států Foa a Ekiert (2011: 4 - 5) přikládají předchozí nucené participaci v oficiálních organizacích občanské společnosti, které byly řízeny státem. Důvody nízké míry angažovanosti výzkum hledal v předchozí nucené participaci v mládežnické organizaci Pionýr. Analýza pěti rozhovorů s respondenty měla přinést odpovědi na stanovené podotázky, které nám pomohou zodpovědět naši hlavní výzkumnou otázku, a sice jakým způsobem ovlivnilo členství v Pionýru mezi lety 1968 – 1980 občanskou angažovanost v dospělosti po Sametové revoluci v Pardubickém kraji. Nyní dojde ke shrnutí odpovědí na podotázky a na základě provedeného výzkumu bude zodpovězena hlavní výzkumná otázka.

3.4.1 Byla zkušenost s angažmá v nedemokratické občanské společnosti spíše negativní nebo pozitivní?

To, zda byla zkušenost respondentů z angažovaností v Pionýru pozitivní, nebo negativní, bylo určováno podle toho, jestli tam docházeli rádi a popřípadě, zda je bavili aktivity, které pro ně byly připraveny. Oproti očekávání, že Pionýr byl veskrze vnímán negativně pro neustálou přítomnost ideologie komunismu, se ukázal pravý opak. Jako zcela negativní, vnímala členství z jeho podstaty pouze Barbora. Dana do Pionýra také

nechodila ráda a nevnímala ho pozitivně, ale to bylo dáno spíše špatnými vztahy se spolužáky, se kterými se musela potkávat následně i v Pionýru. V jejím pohledu tak vůbec nehrála roli přítomnost ideologie komunismu, kterou tam konkrétně Dana ani neregistrovala. Adam, Cyril a Ema vnímali členství v Pionýru zcela pozitivně a jako dobrou alternativu trávení volného času.

Co se ukázalo jako rozhodující faktor proč do Pionýra chodit rád, byla osobnost vedoucího. Barbora si své vedoucí ani nevybavila a nepamatuje si na ně. Navíc říkala, že schůzky probíhaly formou sezení ve třídě a popřípadě hraním her. Jejich přístup k dětem byl daleko pasivnější, než co popisovali ostatní respondenti. Dany vedoucí se zase hodně střídali a navíc říká, že jejich přístup se lišil schůzku od schůzky, a tak na ně nemá žádné dobré vzpomínky. Adam na svého vedoucího vzpomíná rád, dokonce si pamatoval i jeho jméno. Jejich vedoucí se pro ně snažil vymýšlet zajímavé aktivity a dokonce jim u sebe v bytě udělal klubovnu a vedl jim kroniku. Jeho přístup byl tedy diametrálně odlišný od vedoucích Barbory a Dany. Podobné to bylo u Emy, ta o své vedoucí také mluví jako o „ukrutně fajn ženské“, která pro ně měla v záloze vždy nějakou zajímavou aktivitu. Cyril do Pionýra chodil rád, dokud měli své vedoucí. Ti ho podle jeho slov dokázali zaujmout a motivovat. Zkažený měl jenom konec Pionýra, kdy klasičtí vedoucí „přestali být“ a nahradili je vojáci z místních kasáren. Následně členství opustil a nešel už ani do Svazu mládeže.

Z výpovědí ohledně vnímání ideologie se většina respondentů shoduje, že na běžných setkáních nebyla znatelná. Ideologii komunismu více vnímali při účasti na oficiálních akcích, jako byl například prvomájový průvod. Z pěti respondentů mají pozitivní zkušenost s angažmá v nedemokratické občanské společnosti tři lidé. Dva lidé na Pionýra nevzpomínají rádi.

3.4.2 Jakou roli hraje v rozhodnutí respondentů angažovat se/ neangažovat se minulost v Pionýru?

Odpovědi na tuto otázku jsou opět smíšené. U Adama bylo vnímání Pionýra pozitivní a angažovanost se mu líbila. Chtěl v ní tedy pokračovat i po Sametové revoluci a sám se zapojil do několika aktivit. Byl například součástí obecního zastupitelstva, kde se ale natolik zklamal přístupem ostatních, že už nechce mít s politikou nikdy nic společného. Je součástí i Sboru dobrovolných hasičů v obci, kde žije, ale tamní působení ho také odradilo, a kdyby ho ke členství něco zavazovalo, asi by vystoupil. Adam měl v úmyslu

být aktivní, ale z jeho angažovanosti vyplynulo zklamání a proto se již neangažuje. Zde můžeme vidět spíše pozitivní vliv členství v Pionýru.

Jak již byl řečeno, Barbora na Pionýra nevzpomíná dobře a její vzpomínky jsou veskrze negativní. Členství v organizaci v nedemokratické občanské společnosti jí ale nijak neovlivnilo v jejím rozhodnutí být nebo nebýt aktivní. Barbora nepatří k aktivním občanům, a to zejména z toho důvodu, že je pracovně vytížená.

U Cyrila jsou výsledky poněkud pozitivnější. Jeho Pionýr ovlivnil pozitivně. Říkal, že vedoucí v Pionýru ho pozitivně formovali k občanské společnosti a aktivitě v ní. Touha angažovat se mu tedy vydržela až do dnešních dnů. Cyril je ze všech respondentů nejaktivnějším členem občanské společnosti.

Na Daninu angažovanost nemělo, podobně jako u Barbory, členství v Pionýru větší vliv. Tuto zkušenost spíše vytěsnila z paměti a členství v Pionýru na ní tedy působilo neutrálně. Její pozdější angažovanost vyplynula z diametrálně jiných důvodů, které budou diskutovány níže.

Ema není aktivní, ač do Pionýra chodila ráda. Její neaktivita vyplývá spíše z její lidské povahy, nebýt příliš vidět a moc nevyčuhovat. Členství v mládežnické organizaci Pionýr na ní tedy nemělo větší vliv.

Ve dvou případech mělo členství v Pionýru na občanskou angažovanost lidí pozitivní vliv. Ve třech případech byl tento vliv neutrální.

3.4.3 Jakým způsobem se bývalí členové Pionýra angažují v dospělosti?

Angažovanost dnes a v posledních dvaceti letech byla rozdělena na angažovanost občanskou a politickou. V rámci angažovanosti politické byla sledována účast na demonstraci či stávce nebo podpis petice. Občanská angažovanost byla sledována v rovině členství v nějaké organizaci občanské společnosti či jako přispívání na nějakou organizaci. Dále byla definována komunitním dobrovolnictvím, které bylo vytyčeno jako spontánní sousedská či občanská výpomoc členům komunity v nouzi a podpora a udržování společenského života komunity formou přípravy různých akcí. Obecně se potvrdila teorie Petrowy a Tarrova (2007), že lidé v postkomunistických občanských společnostech mají vlažný postoj vůči koncentrované kolektivní akci a dávají přednost spíše individuálním projevům občanské a politické angažovanosti.

Adam je jednoznačně aktivnější v rámci občanské angažovanosti. Je součástí Sboru dobrovolných hasičů. Sice nepatří k těm aktivnějším hasičům, ale když je potřeba, tak jde a pomůže. V minulosti byl členem obecního zastupitelstva, kam už po třech volebních

obdobích nekandidoval. V jeho sousedské komunitě se sice nenachází žádný nemohoucí člen, ale kdyby ano, pomohl by mu. Příprav akcí se občas účastní, na přichystanou akci však pak většinou jde. Politické angažovanosti se Adam neúčastní vůbec. Za poslední roky ani jednou nepodepsal petici a nezúčastnil se demonstrace ani stávky.

U Barbory byly výsledky smíšené. Barbora není součástí žádné organizace občanské společnosti, ani na žádnou nepřispívá. Z komunitního dobrovolnictví se zapojuje do pomoci členům sousedské komunity, do příprav akcí však ne. Akcí se potom účastní na jiném místě, kde jí lidé neznají. V rámci politické angažovanosti se Barbora dvakrát účastnila demonstrace, petici podepsala jednou a stávky se neúčastnila nikdy. Jak účast na demonstraci, tak podpis petice proběhl v době covidové.

Cyril je nejaktivnějším respondentem. Aktivnější je však opět v rámci občanské angažovanosti. Je členem Rady zaměstnanců ve své práci a již třicet let aktivně přispívá na dvě neziskové organizace. Společně s rodinou pomáhá členům své sousedské komunity a účastní se již připravených akcí. S projevy politické angažovanosti je to u Cyrila podobné jako u předchozích respondentů, nikdy se neúčastnil ani demonstrace, ani stávky. Petici podepsal v práci za zlepšení pracovních podmínek.

Dana se v posledních dvaceti letech angažovala nejvíce v rámci občanské angažovanosti, kdy působila dvanáct let jako sekretář florbalového týmu. V současné době je členkou majetkové komise města. Občas přispívá na prověřené sbírky nebo neziskové organizace. Zapojuje se do pomoci sousedce, která je již nemohoucí. Aktivně se účastní příprav kulturních akcí, na které pak i jde a většinou jako dozor. Z projevu politické angažovanosti můžeme u Dany jmenovat jenom podpis petice. Nikdy se neúčastnila demonstrace ani stávky.

Ema byla nejméně aktivní respondentkou. Není součástí žádné organizace občanské společnosti. A stejně jako Dana na organizace občanské společnosti přispívá jen občas a opět, jen na ty prověřené. Jinak je také kronikářkou obce. V rámci péče o druhé jmenovala starost o svou nemohoucí maminku a občasnou péči o svého hendikepovaného synovce. Akcí se účastní, jejich příprav ne. Z projevu politické angažovanosti můžeme jmenovat jen podpis pod petici, která sbírala hlasy pro senátního kandidáta. Demonstrace ani stávky se neúčastnila.

Z těchto výsledků vyplývá, že lidé se vyhýbají kolektivním akcím, kde se od nich očekává větší aktivita. Aktivnější jsou spíše v rámci občanské angažovanosti a individuálně. Co do politické angažovanosti preferují individuální podpis petice, který je relativně pasivním a jednorázovým projevem angažovanosti obyvatel. Ukázalo se také, že

lidé spíše přispějí na sbírku nebo organizaci, kterou dobře znají, nebo která je mediálně vidět. Konkrétně například sbírka Pomozte dětem, nebo Konto bariéry.

3.4.4 Proč se bývalí členové Pionýra účastní/ neúčastní občanského života? Jaký je jejich příběh?

Adam uvedl jako hlavní důvod pro svou účast ve Sboru dobrovolných hasičů skutečnost, že u hasičů jsou všichni chlapi na vesnici a navíc tam byl angažován i jeho tchán. Pro členství v obecním zastupitelstvu zase jako důvod uvádí to, že se mu nelíbilo, jak se o věcech jen pasivně mluví v hospodě. Do obou institucí tedy šel s vidinou toho, že bude přínosným článkem, ale z jejich reálného fungování byl rozčarován a již nechce být aktivním členem. Uvádí ale, že i členství v Pionýru ho pozitivně ovlivnilo, že chtěl v participaci pokračovat.

Barbora jako důvod své nepříliš velké účasti uvádí svou pracovní vytíženost ve svém malém podniku. Její projevy politické angažovanosti přišli až s koronavirovou situací a sama říká, že kdyby věděla jak pomoci, udělala by to. Navíc se zklamala v zastoupení úřadů, když se na ně obrátila s problémem rušení nočního klidu. Již nemá důvěru a žádnou sebeorganizaci asi už nikdy neudělá.

Cyril jako hlavní důvod ke své občanské angažovanosti uvádí obyčejnou lidskou slušnost a solidaritu. Cyril navíc přiznává, že ho v aktivitě formoval Pionýr, ale také jeho otec, který byl komunista a kterému chtěl ukázat, že vše jde i jiným způsobem, než mu celé dětství tvrdil. Cyril má navíc hendikepovaného bratra. Motivaci k angažovanosti můžeme tedy hledat i zde.

Dana začala se svou angažovaností ve florbalovém týmu kvůli svému synovi, se kterým chtěla trávit více času. Petici podepsala, protože se jí nelíbilo, jak by mělo být naloženo s historickou fasádou jedné budovy na náměstí. Její nynější důvod k neangažovanosti jsou zdravotní problémy a touha odpočívat. Pionýr jí v tomto rozhodnutí nijak neformoval.

Ema podmiňuje svou neangažovanost svou lidskou povahou a snahou příliš nevyčuhovat a nebyť vidět. Také její pohodlnost jí brání v aktivitě. To jsou tedy hlavní důvody k její neaktivitě a Pionýr jí v tomto směru nijak neovlivnil, neboť tam chodila ráda. Dva z pěti respondentů uvádějí, že je v jejich rozhodnutí k aktivitě formoval Pionýr a pozitivně je ovlivnil. Je zajímavé, že pozitivně ovlivnění jsou muži. Tři respondenti uvádějí k neaktivitě nebo aktivitě jiné důvody.

3.4.5 Jakým způsobem ovlivnilo členství v Pionýru mezi lety 1968 – 1980 občanskou angažovanost v dospělosti po Sametové revoluci v Pardubickém kraji?

Zbývá odpovědět na hlavní výzkumnou otázku. Z uvedených informací a výsledků výzkumu vyplývá, že ve dvou případech mělo členství v Pionýru pozitivní vliv na občanskou angažovanost po Sametové revoluci. Tito muži i do Pionýra rádi chodili a to se odrazilo i později na jejich snaze se angažovat. U žen byly výsledky smíšenější. Ač jedna z nich do Pionýra chodila ráda, nijak jí neovlivnil v jejím rozhodnutí nebýt aktivní. Další dvě ženy na účast v Pionýru nemají ty nejlepší vzpomínky a také nejsou příliš aktivní. V jejich projevech angažovanosti je ale rozhodně neovlivnilo předchozí členství v Pionýru, na které už podle svých slov zapomněli a již se za ním neohlíží. Nelze tedy prokázat negativní vliv členství v organizaci minulého režimu na občanskou angažovanost posléze v demokracii v Pardubickém kraji. V tomto případě byla teorie Foa a Ekierta (2011) vyvrácena. Potvrdila se ale teorie Petrowy a Tarrowa (2007), že lidé jsou v postkomunistických státech, včetně České republiky skoupější k zapojení do kolektivních akcí a spíše volí individuální projevy angažovanosti. Veškeré odpovědi na podotázky a i na výzkumnou otázku jsou shrnuty níže v tabulce číslo šest.

Tabulka č. 6 – Shrnutí poznatků

Otázka	1. Charakter zkušenosti	2. Vliv členství v Pionýru	3. Způsob angažovanosti nyní a v posledních letech	4. Důvody účasti/ neúčasti	5. Způsob ovlivnění občanské ang. Pionýrem po Sametové revoluci
Adam	Pozitivní	Pozitivní	Členství v SDH; v minulosti členství v obecním zastupitelstvu; Příprava akcí	„Jsou tam všichni“ Touha něco změnit Snaha pokračovat v angažovanosti, zvyk.	Pozitivní
Barbora	Negativní	Neutrální	Dvakrát demonstrace; jednou petice; pomoc sousedce	Pracovní vytíženost = neúčast.	Žádné
Cyril	Pozitivní	Pozitivní	Pravidelně příspěvky OOS; členství v Radě zaměstnanců; Pomoc sousedům; účast na akcích; podpis petice (jednou).	Pozitivní vliv Pionýru, Otec komunista, Obyčejná lidská slušnost a solidarita.	Pozitivní
Dana	Neutrální/ negativní	Neutrální	Sekretářka florbalového týmu (2006 – 2018); členka majetkové rady města; Občasné příspěvky OOS; Pomoc sousedce; Podpis petice (jednou).	Snaha trávit více času se synem. Ukončení ze zdravotních důvodů.	Žádné
Ema	Pozitivní	Neutrální	Kronikářka obce; Péče o druhé (maminka, synovec); Účast na akcích; podpis petice (jednou).	Její lidská povaha + pohodlnost = neúčast.	Žádné

Zdroj: Zpracováno autorkou.

Závěr

Tato diplomová práce se pokusila přispět do diskuze nad příčinami špatného stavu občanských společností států střední a východní Evropy, které byly v minulosti v područí komunistického režimu. Práce hledala tyto důvody v předchozí nucené participaci v mládežnické organizaci Pionýr v Pardubickém kraji. Na základě toho, zda byla zkušenost s angažmá respondentů výzkumu pozitivní nebo negativní se snažila zjistit, zda je tato angažovanost v nedemokratické občanské společnosti ovlivnila pozitivně a jsou tedy aktivní i dnes. Nebo zda ona zkušenost byla negativní a ovlivnila je natolik, že mají k veškeré participaci negativní vztah.

Hlavním cílem této diplomové práce bylo odpovědět na otázku, jakým způsobem ovlivnilo členství v Pionýru mezi lety 1968 – 1980 občanskou angažovanost v dospělosti po Sametové revoluci. Odpověď na tuto hlavní výzkumnou otázku formovaly čtyři podotázky, na které bylo v rámci analýzy zodpovězeno. Otázky byly zodpovězeny za pomoci rozhovoru s pěti respondenty. Rozhovory byly následně opatřeny kódy v rámci otevřeného kódování. Následně došlo ke shrnutí kódů do jednotlivých kategorií, které byly pak rozděleny do dvou časových etap v respondentově životě. Konkrétně to byla etapa dětství a dospívání v Pionýru. Zde byl zkoumán hlavně vztah respondentů k Pionýru, jejich zkušenost s tehdejší angažmá a také to, jakou roli hrálo tehdejší angažování v nedemokratické občanské společnosti v jejich rozhodnutí být nebo nebýt aktivní v dospělosti po Sametové revoluci.

Druhou časovou etapou bylo angažmá dnes a v posledních letech. Otázky pro tuto etapu se soustředily zejména na to, zda respondent je či není aktivní dnes a také na to, jaké jsou důvody k jeho angažovanosti nebo neangažovanosti. Předmět zájmu v tomto časovém úseku také bylo zjistit, jaké způsoby politické a občanské angažovanosti respondenti tohoto výzkumu preferují. Politická angažovanost byla sledována pomocí projevů, jako je účast na demonstraci, účast na stávce a podpis petice. Jako projevy občanské angažovanosti teoretická východiska nadeřinovala členství v některé organizaci občanské společnosti, dále také příspěvek na některou z organizací občanské společnosti a následně i projevy komunitního dobrovolnictví. Pro účely tohoto výzkumu byly vybrány dva projevy komunitního dobrovolnictví, konkrétně to byla spontánní sousedská či občanská výpomoc členům komunity v nouzi a podpora a udržování společenského života komunity formou přípravy různých akcí. V rámci výzkumu tedy byly vybrány projevy angažovanosti, které vyžadují zapojení a síťování více lidí, ale také projevy individuální participace.

Práce se mimo jiné opírala o teorii Foa a Ekierta (2011), že komunistická minulost zanechala občanské společnosti států střední a východní Evropy ve špatném stavu. Za tento neblahý stav občanské neangažovanosti podle těchto autorů také může komunistický režim. Tato teorie byla v rámci práce testována a v tomto výzkumu byla i vyvrácena. Z pěti respondentů nebyl ani jeden minulou participací v nedemokratické občanské společnosti komunistického režimu ovlivněn negativně. Naopak dva respondenti uvedli, že je členství v Pionýru pozitivně formovalo k další angažovanosti po Sametové revoluci. Jeden z nich je stále angažovaný a pravidelně přispívá na organizace občanské společnosti. Druhý pozitivně ovlivněný respondent dnes již není aktivní, ale je to z toho důvodu, že se zklamal při angažmá v aktivitách po Sametové revoluci, nikoliv v době komunistického režimu. Tři respondentky pak nebyly ovlivněné vůbec, ani pozitivně, ani negativně. Jako zajímavý poznatek můžeme uvést fakt, že muži v tomto výzkumu byli ovlivněni pozitivně a i jejich zkušenost byla pozitivní. Zatímco ženy mají na Pionýra smíšené vzpomínky. Jedna na něj vzpomíná v dobrém, jedna naprosto negativně a poslední neutrálně. Pravdou ale zůstává, že ženy v tomto výzkumu nebyly členstvím v Pionýru, ve svém rozhodnutí být nebo nebýt aktivní, nijak ovlivněny.

Druhou teorií, o kterou se práce opírala, byla ta od Petrowy a Tarrova (2007), kteří říkají, že lidé v postkomunistických zemích jsou skoupější se zapojováním se do koncentrovaných kolektivních akcí. Sice dodávají, že pády režimů v postkomunistických státech přivedly do ulic stovky lidí a jejich občanská angažovanost na protestech byla patrná zejména mezi lety 1989 – 1991. Nicméně v dalších letech můžeme spíše pozorovat oslabování, demobilizaci a desintegraci občanské společnosti. S tím se pojí i politická apatie a radikální nárůst individualismu, cynismu a nedůvěry. Tato teorie se ve výzkumu potvrdila, neboť ze zkoumaných aktivit politické i občanské angažovanosti se respondenti, ač málo, spíše účastní aktivit individuálních. Jen jedna z nich se za posledních dvacet let účastnila demonstrace, a to jenom jednou. Zároveň se ukázalo, že tuto respondentku na demonstraci vehnala až současná situace spojená s pandemií koronaviru, která se jí přímo dotýká, neboť ovlivnila její podnikání. Stávky se neúčastnil nikdo z dotázaných. Teorie Petrowy a Tarrova o neochotě lidí účastnit se koncentrované kolektivní akce, byla na tomto vzorku potvrzena.

Seznam literatury

Adler, P. Richard, Goggin, Judy. 2005. „What Do We Mean By „Civic Engagement“? Journal of Transformative Education, Vol. 3, No. 3, pp. 236 – 253.

Clemens, Elisabeth. 2006. The Constitution of Citizens: Political Theories of Nonprofit Organizations in POWER, W. W. - STEINBERG, R. (eds.). *The Nonprofit Sector, a Research Handbook*, Second edition. New Haven & London: Yale University Press, pp. 207 – 220.

CVVM. 2002. Zapojení občanů do společenského dění. CVVM. Dostupné na: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/demokracie-obcanska-spolecnost/1275-zapojeni-oban-do-spoleenskeho-dni>. (Ověřeno ke dni: 7. 12. 2020).

CVVM. 2009. Angažovanost Čechů ve veřejném životě. CVVM. Dostupné na: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/demokracie-obcanska-spolecnost/695-angaovanost-ech-ve-veejnem-ivot>. (Ověřeno ke dni: 7. 12. 2020).

CVVM. 2020. Angažovanost Čechů ve veřejném životě. CVVM. Dostupné na: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/demokracie-obcanska-spolecnost/5181-angazovanost-obcanu-a-zajem-o-politiku-unor-2020>. (Ověřeno ke dni: 7. 12. 2020).

Čermák, Ivo, Chalupníčková, Lenka, Chrz, Vladimír, Plachá, Veronika. 2013. „Narativní analýza.“ In: *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Ed. Řiháček, Tomáš, Čermák, Ivo, Hytych, Roman a kol. Brno: Masarykova Univerzita.

Čmolík, Otto. 1979. *Kapitoly z dějin Pionýrské organizace v Československu*. Praha: Mladá fronta.

de Tocqueville, Alexis. 2012. *Demokracie v Americe*. Praha: LEDA/Rozmluvy.

Dvořáková, Vladimíra. 2002. „Civil society in the Czech Republic.“ In: *Uncivil society? Contentious politics in post-communist Europe*. Ed. Kopecký, P., Mudde, Cas. United Kingdom: Routledge.

Dvořáková, Vladimíra. 2003. „Dva pokusy o aktivizaci občanů – Impuls 99’a Děkujeme, odejděte.“ In: *Impuls pro občanskou společnost: eseje o třetím rozměru demokracie*. Ed. Nekvapil, Václav V. Praha: Evropský literární klub.

Eikenberry, Angela, Kluver, Jodie Drapal. 2004. „The Marketization of the Nonprofit Sector: Civil Society at Risk?“ *Public Administration Review*, Vol. 64, No.2, pp: 132 – 140.

Emmert, František. 2009. *Sametová revoluce kronika pádu komunismu 1989*. Brno: Computer Press.

Flick, Uwe. 2014: *An Introduction to Qualitative Research*. SAGE Publications Ltd; 5th ed. Edition.

Foa, Roberto, Ekiert, Grzegorz. 2011. „Civil Society Weakness in Post-Communist Europe: A Preliminary Assessment.“ Carlo Alberto Notebooks, No. 198. Dostupné na: <https://www.carloalberto.org/wp-content/uploads/2018/11/no.198.pdf>. (Ověřeno ke dni 12. 5. 2020).

Freedomhouse. 2019. Report 2019, China. Dostupné na: <https://freedomhouse.org/country/china/freedom-world/2020#CL>. (Ověřeno ke dni: 1. 11. 2020).

Frič, Pavol, Vávra, Martin. 2012. „*Tři tváře komunitního dobrovolnictví: neformální pomoc, organizovaná práce a virtuální aktivismus*“. Praha: Agnes, Hestia. Součást výzkumného záměru: „Rozvoj české společnosti v Evropské unii – výzvy a rizika“. Dostupné na: <https://www.hest.cz/cdn/public/001140.pdf>. (Ověřeno ke dni: 24. 11. 2020).

Guasti, Petra. 2007. *Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Professional Publishing.

Havel, Václav. 1990. *Moc bezmocných*. Praha: Lidové noviny.

Hospodářské noviny. 2000. „Impuls 99' měl být apolitický.“ *Hospodářské noviny*. Dostupné na: <https://archiv.ihned.cz/c1-743123-impuls-99-mel-byt-apoliticky>. (Ověřeno ke dni: 22. 2. 2021).

Chvístková, Lucie. 2004. Výzkumný vztah jako sdílení zkušenosti s druhými lidmi. *Biograf*, č. 35.

Karlík, T. 2015. Nejpopulárnější náboženství v Číně? Stal se jím překvapivě islám. *Primazoom*. Dostupné na: <https://zoommagazin.iprima.cz/islam-krasy-i-rizika-fenomenu-21-stoleti/nejpopularnejsi-nabozenstvi-v-cine-stal-se-jim-necekane>. (Ověřeno ke dni: 1. 11. 2020).

Lewis, David. 2002. „Civil Society in African Contexts: Reflections on the Usefulness of a Concept.“ *Development and Change* 33: 569-586.

Macháček, Jan. 2008. „Kdo je disident?“ *Respekt*. Dostupné na: <https://www.respekt.cz/audit-jana-machacka/kdo-je-disident>. (Ověřeno ke dni: 5. 2. 2021).

Mansfeldová, Zdenka, Kroupa, Aleš. 2005. *Participace a zájmové organizace v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Milenkovičová, Ivana. 2019. „Tanky střílely na studenty. Čínský režim před 30 lety krvavě potlačil protesty na náměstí Nebeského klidu“. *irozhlas*. Dostupné na: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/masakr-namesti-nebeskeho-klidu-pekings-tchien-men-1989-30-let_1906040813_jak. (Ověřeno ke dni: 1. 11. 2020).

Miovský, Michal. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.

Motyková, Natálie. 2020. *Nevolební politická participace mladých lidí v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií. Diplomová práce.

My jsme to nevzdali. 2017. Pád komunistického režimu. Dostupné na: <https://www.myjsmetonevzdali.cz/temata/sametova-revoluce/pad-komunistickeho-rezimu/>. (Ověřeno ke dni: 7. 2. 2021).

Nadace Via. 2019. „I 30 let po revoluci je stále více jak polovina Čechů občansky pasivních“. Nadace Via. Dostupné na: <https://www.nadacevia.cz/2019/11/13/i-30-let-po-revoluci-je-stale-vice-nez-polovina-cechu-obcansky-pasivnich/>. (Ověřeno ke dni: 8. 12. 2020).

Norris, Pippa. 2002. *Democratic Phoenix*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 3-31.

Nový, Michal. 2012. *Volební účast a její determinanty v demokratické Evropě*. Brno: Masarykova Univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra Politologie. Diplomová práce.

Pehe, Jiří. 2000. „Občanská společnost v devadesátých letech“. *Pehe.cz*. Dostupné na: <http://www.pehe.cz/clanky/2000/obcanska-spolecnost-v-devadesatych-letech>. (Ověřeno ke dni: 13. 2. 2021).

Pehe, Jiří. 2002. *Vytunelovaná občanská společnost*. Praha: Academia.

Petrova, Tsveta, Tarrow, Sidney. 2007. „Transactional and Participatory Activism in the Emerging European Polity – The Puzzle of East – Central Europe.“ *Comparative Political Studies*. Vol. 40, No. 1, pp. 74 – 94.

Pionýr.cz a. 2021. Historie. Dostupné na: <https://pionyr.cz/o-pionyru/historie/>. (Ověřeno ke dni: 21. 3. 2021).

Pionýr.cz. 2021. Programové teze Pionýrské organizace (1968). Dostupné na: <https://pionyr.cz/o-pionyru/historie/programoveteze1968/>. (Ověřeno ke dni: 16. 3. 2021).

Pospíšilová, Tereza. 2010. „Česká občanská společnost – data, fakta a měření.“ In. *Občanský sektor. Organizovaná občanská společnost v České republice*. Ed. Marek Skovajsa a kol. Praha: Portál, 113 – 143.

Potůček, Martin. 1997. Těžké znovuzrození: občanský sektor v České republice. *Politologická revue*, č. 2, pp. 35 – 52.

Prutyszyn, Michal. 2014. *Postoje a občanská angažovanost žáků v sekundárním vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd. Diplomová práce.

Rakušanová, Petra. 2007. *Povaha občanské společnosti v České republice v kontextu střední Evropy*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Skovajsa, Marek. 2010. „Občanská společnost a demokratický stát.“ In. *Občanský sektor. Organizovaná občanská společnost v České republice*. Ed. Marek Skovajsa a kol. Praha: Portál, 62 – 85.

Stachová, Jana. 2008. *Občanská společnost v regionech České republiky*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Svítková, Adriana. 2019. *Politická participace mládeže ve členských státech EU*. Praha: Gymnázium Jana Keplera. Maturitní práce.

Šiklová, Jiřina. 1990. „The „Gray Zone“ and The Future of Dissent in Czechoslovakia“ . *Social Research*, Vol. 57, No. 2, pp. 347 – 363.

Švaříček, Roman, Šedřová, Klára 2007: Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Portál

Švec, Kamil, Malá, Veronika. 2018. „Dohoda, která vymazala rozdíl mezi pravíci a levíci. Před 20 lety politici podepsali opoziční smlouvu“. ČT24. Dostupné na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2532988-dohoda-ktera-vymazala-rozdil-mezi-pravici-a-levici-pred-20-let-politici-podepsali>. (Ověřeno ke dni: 13. 2. 2021).

Teorell, J., Torcal, M a Montero J. R. 2007. „Political Participation: Mapping the Terrain.“ In: *Citizenship and Involvement In European Democracies. A Comparative Analysis*. Eds. van Deth, J. W, Montero, J. R. a Westholm, A. London, New York: Routledge, 334-358.

Tomek, Miroslav. 2017. „Divoká 90. Léta: 'Děkujeme, odejděte!' vzkázali ODS a ČSSD. Nečas je přirovnal k fašistovi“. *iRozhlas*. Dostupné na: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/divoka-90-leta-dekujeme-odejdete-vzkazali-ods-a-cssd-necas-je-prirovnal-k-1712050920_miz. (Ověřeno ke dni: 13. 2. 2021).

Urmanová, Lenka. 2011. *Pionýr: proměny organizace v kontextu sametové revoluce*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Katedra studií občanské společnosti. Diplomová práce.

Ústřední rada. 1973. *Výchovný systém Pionýrské organizace SSM pro jiskry a pionýry*. Praha: Mladá fronta.

Vogt, David. 2015. „Vybrané aspekty politicko-geografického studia demokratické občanské společnosti“. *Geografie*, 120, No. 3, pp. 444 – 464.

Vráblíková, Kateřina. 2008. „Politická participace – koncepty a teorie“. *Politologický časopis*, č. 4, 366 – 378.

White, Gordon. 1993. „Prospects for Civil Society in China: A Case Study of Xiaoshan City.“ *The Australian Journal of Chinese Affairs*, No. 29, pp. 63 – 87.